

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav slavistických a východoevropských studií

DATIV V SRBŠTINĚ A ČEŠTINĚ

KOMPARATIVNÍ STUDIE

/Diplomová práce/

Jaroslav Mašín

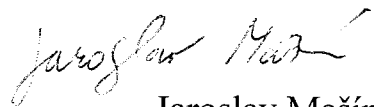
/slavistika, specializace serbistika

– český jazyk a literatura/

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Milada Nedvědová

Praha, 2006

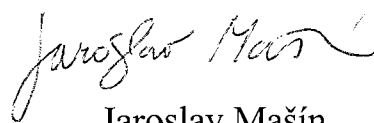
Prohlašuji, že jsem tuto práci psal sám a že uvádím svou pramennou literaturu.

Jaroslav Mašín

30. 3. 2006

Děkuji paní PhDr. Miladě Nedvědové a paní Tatjaně Micić za vedení své práce, odbornou pomoc i za osobní vstřícnost.

Jaroslav Mašín

OBSAH:

1. ÚVOD	5
1.1 KOMPARATIVNÍ STUDIE	5
1.2 DATIV	6
2. DATIV VAZEBNÝ	7
2.1 DATIV VE FUNKCI SLOVESNÉHO DOPLNĚNÍ	7
2.1.1 Slovesa, která mají v srbštině doplnění v dativu, ale jejich české ekvivalenty mají doplnění v jiném pádě	7
2.1.2 Srbská slovesa s tzv. dvojí rekcí	11
2.1.3 Slovesa, která mají v češtině doplnění v dativu, ale jejich srbské ekvivalenty mají doplnění v jiném pádě	14
2.2 DATIV ADNOMINÁLNÍ	17
3. DATIV VOLNÝ	20
3.1 DATIV SUBJEKTOVÝ	20
3.2 DATIV POSESIVNÍ	29
3.2.1 Dativ posesivní (ano nebo ne?)	31
3.2.2 Rozdíly mezi oběma jazyky	33
3.2.3 Jména označující části těla a vztahy blízkosti	34
3.2.3.1	34
3.2.3.2 Obligatornost/ fakultativnost dativu posesivního	36
3.2.4 Jest mi něco	38
3.2.5 Věty s posunutým významem/ dativ zřetelový	42
3.3 ETICKÝ DATIV/ ETIČKI DATIV (Dativ interesovanja)	46
4. DATIV PŘEDLOŽKOVÝ	48
4.1 PŘEDLOŽKA k (ka/ ke)	48
4.1.1 Předložka <i>K</i> +doplnění místa	49
4.1.2 Předložka <i>K</i> +jiné doplnění než místa	56
4.2 PŘEDLOŽKA prema	58
4.3 PŘEDLOŽKA kod +další předložky	60
4.4 PŘEDLOŽKA protiv/ proti	63
4.5 PŘEDLOŽKA zbog/ radi/ kvůli	64
5. ZÁVĚR	65
6. SEZNAM ZKRATEK JMEN PŘEKLADATELŮ POUŽITÝCH UKÁZEK	68
7. POUŽITÁ ODBORNÁ LITERATURA	69
8. JAZYKOVÝ MATERIÁL	70

1. ÚVOD

1.1 KOMPARATIVNÍ STUDIE

Cílem této práce je porovnat rozdíly mezi používáním dativu v češtině a srbštině. Práce se zabývá i porovnáním v používání dativu volného. Jde výlučně o srovnání současných jazyků, nikoli o zkoumání diachronní. Konfrontací dvou příbuzných jazyků můžeme popsat zónu funkcí dativu. V práci se příliš nezabývám společným znaky v použití dativu v obou jazycích. Pozornost je věnována především rozdílům.

Problémem při konfrontativním popisu pádu ve dvou jazycích může být mimo jiné pádová synonymie. Tentýž význam můžeme totiž někdy vyjádřit více pády s různými předložkami a různými významovými odstíny. Tento jev ukazuje na výrazové možnosti v jazyce.

Například srbskou konstrukci *zadužiti koga čime* můžeme přeložit do češtiny podle Srbocharvátsko českého slovníku (1982) v tomto významu konstrukcí: *zavázat si koho čím* nebo *prokázat službu komu*. Vidíme, že v češtině si můžeme vybrat sloveso s doplněním v genitivu nebo dativu.

- *Ali nas je lijepo zadužio, pa smo ga zaveli kao počasnog. (Pekić, s. 21)*
- *Ale zato mu porádně dlužíme, takže ho vedeme v evidenci. (překlad J. F., s.*

18)

Ve své práci vycházím především ze srbské literatury. Díla, která mi posloužila jako jazykový materiál, vyšla poprvé po roce 1945. Jen část z nich vyšla v českém překladu. Pokud dílo v českém překladu vyšlo, uvádím daný překlad do češtiny. Problémem je, že se v gramatické konfrontativní analýze odráží osobnost překladatele, který se někdy odchyluje od originálu. U ostatních děl, které v českém překladu nemáme, jsem přeložil vybrané příklady sám, nebo zůstaly nepřeložené. Ve svých překladech jsem se snažil zachovat právě dativní konstrukce, které by měly ukázat rozdíly mezi srbštinou a češtinou. Seznam literárních děl, která mi posloužila jako jazykový materiál, je uveden na konci práce.

Z jazykového hlediska je zajímavé dílo současného srbského spisovatele Gorana Petroviće - *Opsada crkve svetog Spasa*, z kterého pochází některé příklady.

Jde o román určený pro současného čtenáře, autor ale záměrně používá příznakové vyjadřovací prostředky.

Některé příklady pocházejí z monografie Lj. Milinkoviće - *Dativ u savremenom ruskom i srpskohrvatskom jeziku* (1988), z české literatury a z Korpusu srbského jazyka. Korpus srbského jazyka samozřejmě nabízí velké množství příkladů na použití dativu v srbsčině. Většina příkladů ale ukazuje totožné použití dativu v srbsčině a češtině. Korpus srbského jazyka mi také nemohl nabídnout příklady, ve kterých je českému dativu v srbsčině ekvivalentní jiný pád.

Chtěl bych upozornit, že srbská odborná literatura, se kterou jsem pracoval při psaní této práce, vyšla před rokem 1990, to znamená, že tato literatura pracuje se srbocharvátským jazykem.

V srbské lingvistice se zabýval zkoumáním dativu Lj. Milinković, který vydal v roce 1988 monografii - *Dativ u savremenom ruskom i srpskohrvatskom jeziku*. V české lingvistice žádná monografie o dativu není, a proto vycházíme z časopiseckých článků a mluvnických prací.

1.2 DATIV

Podle Encyklopedického slovníku češtiny (2002) je dativ pád primárně sémantický. Většina definic explicitně nebo implicitně kalkuluje s tím, že podstatnou složku jeho významu tvoří moment zainteresovanosti na ději/stavu, nebo momenty neaktivní účasti na ději, orientace k jinému objektu. Od dativu vazebného se odlišuje tzv. volný dativ, který je nevazebný. V této práci budeme nejprve zkoumat rozdíly v používání dativu vazebného, poté porovnáme používání dativu volného v obou jazycích a nakonec budeme věnovat pozornost předložkám, které se s dativem pojí.

2. DATIV VAZEBNÝ

Dativ závislý na slovese se tradičně dělí na dativ přímý-pád jediného předmětu a dativ nepřímý-pád jednoho z více předmětů. Právě u něho vyniká význam cílový (směrový) toho, komu je dáváno (odtud i označení dativ). Encyklopedický slovník češtiny (2002) dále uvádí, že většina dativů je zřejmě pádem lexikálním/ idiosynkratickým (musíme se ho učit spolu s výrazem, který ho přiděluje). U podstatného jména deverbativního může stát dativ v roli přívlastku neshodného (*pocta padlým, dar mamince, podobnost strýci*).

2.1 DATIV VE FUNKCI SLOVESNÉHO DOPLNĚNÍ

Velké množství sloves, která se v češtině doplňují dativem, vyžadují stejné dativní doplnění i v srbštině. Na druhou stranu se setkáváme i s rozdíly mezi oběma slovanskými jazyky. Rozdíly ve valenčním doplnění sloves je jev, který zpravidla bývá při učení dalšího slovanského jazyka problémem.

Podle Stevanoviće (1986) je dativ v srbštině vázán především na tento typ sloves:

- glagoli davanja
- glagoli komuniciranja dopunjavaju se oblikom dativa imenom pojma kome se namenjuju

Jedná se o slovesa, u kterých je dativ pádem tzv. druhého předmětu. Tato slovesa vyžadují stejné doplnění i v češtině. Počet sloves, která vyjadřují komunikaci je neohrazen, protože se rozšiřuje s rozvojem prostředků mezilidské komunikace, oba jazyky se obohacují o nová slovesa komunikace: *mejlovat, esemeskovat* atd. Nás však především zajímají rozdíly mezi srbštinou a češtinou:

2.1.1 SLOVESA, KTERÁ MAJÍ V SRBŠTINĚ DOPLNĚNÍ V DATIVU, ALE JEJICH ČESKÉ EKVIVALENTY MAJÍ DOPLNĚNÍ V JINÉM PÁDĚ

Tato kapitola podává výčet sloves, která mají v srbštině doplnění v dativu, ale jejich české ekvivalenty mají doplnění v jiném pádě. Tento seznam není úplný, je to soupis sloves, který nám poskytla daná srbská literatura. Uvádíme srbské sloveso,

jeho doplnění, český ekvivalent, příklad použití daného slovesa v srbské literatuře a překlad do češtiny.

Sloveso: *diviti se kome, čemu* = *obdivovat koho, co, obdivovat se čemu*

- ***Divimo se delu*** Eduara Erioa. (*Kiš-Grobnica*, s. 59)
- ***Obdivujeme dílo*** Edouarda Herriota. (překlad D. N., s. 40)

Sloveso: *dohakati kome* = *zničit koho, zabít koho* (*d. kome glave* = *připravít někoho o život*)

• *Mehanik Arif se povukao u svoj šator da nesmetano sklapa planove o mehaničkoj ptici koja može da dohaka ispetim djaurima.* (*G.Petrović-Opsada*, s. 293)

• ..., *aby nerušeně sestavoval plány o mechanickém ptáku, který může zabít povýšené džaury.*

Sloveso: *dosadjivati kome* = *otravovat koho, být na obtíž komu, obtěžovat koho*

• *Prvih meseci je, istina, plakala i dosadjivala mužu...* (příklad z *Lj. Milinković-Dativ u savremenom ruskom i srpskohrvatskom jeziku 1988*, s. 30)

- ..., *plakala a omrzovala muže...*

Sloveso: *nadati se čemu* = *doufat v co/ nadati se kome, čemu* = *očekávat koho, co*

• *Vojska koja je sigurna u svoj uspeh, uvek će kasniti za vojskom koja se tom uspehu samo nada.* (*Petrović-Opsada*, s. 133)

- ..., *vždycky bude pozadu za vojskem, které v tento úspěch jen doufá...*

• *Hoću da vam kažem da sam te noći, u Madjarskoj, sreo nekoga kome se ni u snu nisam nadao.* (*Pantić*, s. 126)

- ...*potkal někoho, koho jsem ani ve snu nečekal...*

• *Tako su oni pesmom nezasluženo mamili zlatnik po zlatnik onim vitezovima čija su se srca još uvek okretala za nekom draganom.* (*Petrović-Opsada*, s. 267)

• *Tak oni písni loudili zlaťák za zlaťákem po oněch rytířích, jejíž srdce se stále ještě otáčela za nějakou milou.*

Sloveso: *obradovati se kome, čemu = mít radost z koho, čeho*

• *U redakciji sam ga fotokopirao u traženih deset primeraka i uredno ih ubacio u sandučiće svojih suseda, uključujući i Striganovičku, neka se i ona **nečemu obraduje**.* (Pantić, s. 114)

- *...ať má i ona z něčeho radost...*

Sloveso: *odati kome priznanje = po zásluze ocenit koho (jinak: odati = prozradit)*

• *Jedan drugi preživeli učesnik ovog procesa (Kaurin) **odaje mu** priznanje da, uprkos stravičnoj torturi kojoj je bio podvrgnut tokom dugih meseci, nije ništa izgubio od svoje oštroumnosti...* (Kiš-Grobnica, s. 117)

• *Další přeživší účastník procesu (Kaurin) vyslovuje Novskému uznání, že navzdory děsivému mučení, jemuž byl během dlouhých měsíců vyšetřování vystaven, neztratil nic ze své bystrosti.* (překlad D. K., M. N., s. 78)

Sloveso: *ostaviti što = nechat, zanechat čeho, přestat s čím*

o. koga (ženu) = zanechat, opustit, o. uspomenu = vzpomínku, ostavi ga, neka govori = nech ho, ať mluví, o. bradu = nechat si narůst plnovous, o. na volju = ponechat na vůli, o. što čijem sudu = přenechat co k něčímu uvážení, o. koga na cedilu = nechat koho na holičkách, ostavi to = nech to být, ostavi me na miru = nech mě na pokoji, ostaviti se čega = nechat, zanechat koho, čeho

Toto je heslo slovesa *ostaviti* z překladového Srbocharvátsko českého slovníku (1982). Náš jazykový materiál nám poskytl příklad, který tento slovník uvádí. Je to konstrukce *ostaviti sebi*, kterou překladatel přeložil konstrukcí *nechat pro sebe*.

• *Lične stvari su suviše tanane, mutne, nekorisne, i treba ih **ostaviti sebi** ako ne možemo da ih ugušimo.* (Selimović, s. 57)

• *Osobní věci jsou příliš jemné, nejasné, neúčinné a máme si je **nechávat pro sebe**, když už je nemůžeme udusit.* (překlad D. K., s. 43)

Sloveso: *priličiti kome, čemu = slušet se, patřit na koho, na co*

• *Taj isti Kostik koji je u svojim ranijim istragama govorio sa ponosom o sebi i o svom poslu, sa dostojanstvom kakvo i **priliči pahanu njegovog kalibra**.* (Kiš-Grobnica, s. 61)

• ...*ten Kostik, který při vyšetřování vždycky hrdě mluvil o své práci a choval se důstojně, jak se sluší na náčelníka bandy...* (překlad D. N., s. 41)

Sloveso: *prisustvovati kome, čemu=účastnit se čeho, být přítomen čemu*

• ...*freske koje ukrašavaju zidove kružnih stepeništa što vode na gornji sprat, odakle su prinčevi i boljari, njihovi gosti, mogli da prisustvuju bogoslužju ne izlazeći iz dvora.* (Kiš-Grobnica, s. 46)

• ...*jež zdobí stěny podél točitých schodů vedoucích na horní poschodí, odkud panovníci a bojaři, jejich hosté, mohli přistoupit k bohoslužbě, aniž by vytáhli paty z paláce.* (překlad D. K., M. N., s. 41)

Sloveso: *smešiti se/ smeškati se (ned.) kome, čemu = usmívat se na koho, co*

• *Kada je vratio ružnu reč na uobičajeno mesto, video je kako mu se Vesna smeši kroz staklo.* (Pantić, s. 65)

• ...*jak se na něj Vesna usmívá přes sklo.*

• *Vraćao bi se s proleća, izmršaveo, nekako čudno izdužen i promenjen, smeškao bi nam se još izdaleka, mašuci nam iz fiakera...* (Kiš-Bašta, s. 45)

• *Vracíval se s jarem, vyhublý, podivně protáhlý a proměněný, už zdálky se na nás usmíval a kynul nám z fiakru...* (překlad D. K., s. 131)

• *Ličila je na Mašu, iako mi se prava Maša nikada ne osmehuje.* (Pantić, s. 97)

• ...*i když se na mě nikdy pravá Máša neusmívá.*

Sloveso: *umiliti kome=získat si něčí přízeň*

• *Ne bi li se umilila novoj vlasti-varoš odluči da se sva prilagodi svome spomeniku.* (Petrović-Sve što znam., s. 107)

• *Aby si získalo přízeň nové vlády-město rozhodne, že všechno přizpůsobí svému pomníku.*

Sloveso: *zapretiti kome, čemu=ohrozit koho, co*

• *Tako se duh inženjera Zemljanikova ponovo vratio u salone i na trenutak zapretio slavi Raspućina.* (Kiš-Grobnica, s. 90)

• *Tak se duch inženýra Zemljanikova znovu vrátil do salónů a na okamžik zastínil slávu Rasputinovu. (překlad D. K., M. N., s. 78)*

Sloveso: *hitati svome poslu* = *spěchat do práce*

• *Niko nije znao odgovor, i majstori bi, da ne utonu u tugu, hitali svome poslu - kada dete zadje u javu, da ima gde da se vrati, gde da otpočine. (Petrović - Opsada, s. 57)*

• *Nikdo neznal odgovéd', a mistři by, aby se neponožili do smutku, spēchali do práce – když by totiž dítě vešlo do reality, nemělo by se kam vrátit.*

2.1.2 SRBSKÁ SLOVESA S TZV. DVOJÍ REKCIÍ

Mezi slovesa, kterým bychom měli věnovat pozornost při sledování rozdílů, jsou tzv. slovesa s dvojí rekcí. Srbská lingvistika jim v minulosti věnovala pozornost. Jsou to slovesa, která mohou mít své doplnění v dativu, nebo akuzativu. Jedná se o slovesa: *lagati, savetovati, pomagati, služiti, suditi*. Použití dativu, nebo akuzativu nemusí mít u těchto sloves vždy stejný význam, stylistický příznak nebo stejnou frekvenci. Speciální pozornost těmto slovesům věnoval např. M. Stevanović, který se snaží vysvětlit, proč se v srbském jazyce pojí sloveso *lagati* s akuzativem:

„Na ovome ću mestu ukazati i na značenje glagola *lagati*, kojemu su neki gramatičari (izmedju ostalih i T. Maretić) sporili ispravnost upotrebe u značenju prelaznog glagola s objektom u akuzativu, i tvrdili da je u neobičnoj (po njihovu shvatanju) upotrebi dopuna glagolu *lagati* ovaj padež uzet mesto dativa. To, međutim, nije tačno, već jedno od značenja glagola *lagati* zahteva njegovu dopunu upravo s oblikom akuzativa, u službi pravog objekta. Istina je da rekcija ovoga glagola kad on ima značenje *predstavljati kome nešto lažno, govoriti kome laž*, kao i svi glagoli govorenja, zahteva dopunu u dativu (...), kao god taj glagol u jednome od svojih značenja, u značenju: *imati običaj lagati, biti lažljiv* ne traži nikakve dopune. Ali je isto tako sasvim razumljivo da se laži pred nekim iznose s ciljem da se taj prevari, obmane, razumljivo je, tj., da *lagati* znači i *varati, obmanjivati*, i da se u tome svome značenju, kada je potrebno pokazati koga neko vara, koga obmanjuje, mora upotrebiti objekatska dopuna u akuzativu.“ (Stevanović 1962, s. 5)

Stevanović nabízí zajímavé vysvětlení, ale toto vysvětlení se zdá být pouhou domněnkou.

„Višestrukim značenjem, upravo, pojedinih glagola, višestrukom rekcijom njihovom i treba objašnjavati upotrebu dopune uz njih i oblikom dativa i oblikom akuzativa uopšte. Takvu rekciju imaju i glagoli: *voleti, pomoći, pomagati, savetovati, služiti, smetati, suditi*. Kao prelazni glagoli, oni zahtevaju objekatsku dopunu u akuzativu. (...) Isti nabrojani glagoli mogu označavati i namenu pojmu s imenom koje ih dopunjava, mogu, tj., značiti: činiti nekome ono što se osnovom tih glagola kazuje. A kada ovo znače, oblik njihove dopune prirodno mora biti dativ.“ (Stevanović 1962, s. 5-6)

„Iako je teško za sve ove dvorekcijske glagole dati zajednički odgovor na pitanje imaju li oni ista značenja u sintagmama sa dativom i u sintagmama sa akuzativom, ipak, mislimo, da se za sve njih može konstatovati:

a) među sintagmama sa dativom i akuzativom postoji semantička diferencija, ali ona nije ni obavezna, ni generalna, kod nekih je bolje izražena - kao kod glagola *savetovati, pomagati, služiti*, kod nekih slabije - kao kod glagola *lagati*, a kod glagola *smetati* gotovo je i nema,

b) ukoliko upotreba dativa odnosno akuzativa nije uslovljena posebnim značenjem (kao npr. kod glagola *pomagati*), i ukoliko upotreba dativa i akuzativa nije teritorijalno razgraničena (kao kog glagola *smetati*), čini nam se da se može reći da su sintagme sa akuzativom nešto frekventnije, naročito u jeziku pisaca novijeg perioda savremenog književnog jezika.“ (Gortan-Premk 1971, s. 51)

Pro naše zkoumání je důležité zjištění, že v současné srbštině je akuzativní doplnění v současné srbštině na rozdíl od češtiny častější.

Sloveso: *savetovati koga/ savetovati kome = radit, doporučovat komu co*

Mezi oběma doplněními je podle Gortan-Premk (1971) stylistický rozdíl. „Ako se subjekat obraća starijem licu od sebe ili nekom koga ceni, poštuje, radije će za obe semantičke nijance upotrebiti glagol *savetovati* s dopunom u dativu (...)“ (Gortan-Premk 1971, s. 42)

Sloveso: *pomagati nekome/ pomagati nekoga = pomáhat komu, podporovat koho*

„U prvom se slučaju ima na umu namena pomoći (ja mu dajem, ja mu pružam, upućujem pomoć i sl.), a u drugom se smatra da je dotično lice predmet moje pomoći (ja ga branim, čuvam, podižem, novcem, sredstvima ili čime drugim, održavam i sl.)“ (Gortan-Premk 1971, s. 42)

Sloveso: *smetati koga/ smetati kome = překážet komu*

„ (...) upotreba ovih sintagmi gotovo sinonimična. (...) Naime, konstrukciju sa akuzativom pretežno nalazimo kod pisaca iz zapadnog dela teritorije srpskohrvatskog književnog jezika, mada je ima i kod pisaca iz istočnog dela, dok je konstrukcija sa dativom gotovo isključivo vezana za istočne krajeve srpskohrvatskog područja.“

Suditi koga/ suditi kome je podle Gortan-Premk (1971) synonymní. „Medjutim, srpskohrvatski glagol *osuditi* ima samo dopunu u akuzativu. Na primer: On (kmet) osudi Vuka na zatvor.“ (Lj. Milinković-Dativ u savremenom ruskom i srpskohrvatskom jeziku, s. 24) Jeho český ekvivalent *odsoudit* má také akuzativní doplnění. Všimněme si ještě druhého doplnění: *osuditi na zatvor* vyjadřujeme v češtině předložkou *k+dativ*.

Voleti koga/ voleti kome (= milovat, mít rád) je podle Gortan-Premk (1971) synonymní.

Gortan-Premk (1971) vysvětluje dvojí rekcí těchto sloves zužováním používání dativu v srbském, a vůbec i ostatních slovanských jazycích. Uvádí i další příklady sloves, která mají dvojí rekcí. Tato slovesa jsou totožná v srbštině i v češtině, patří sem například: *obratiti se nekome, obratiti se na nekoga* atd.

„Šire razvijanje objekatskog odnosa iz namenskog značenja posebne vrste jedna je od specifičnih osobina srpskohrvatskog jezika. Do nje je došlo svakako iz unutrašnjih jezičkih razloga (zbog razvijanja novih značenja ovih glagola, kao kod glagola *suditi* (...), mada se u ovom procesu ne smeju isključiti uticaji balkanske jezičke zajednice.“ (Gortan-Premk 1971, s. 55-6)

Sloveso: *učiti/ učít, učít se*

Mezi slovesa s dvojí rekcí můžeme zařadit i sloveso *učiti*. Srbské sloveso *učiti* má stejné doplnění jako v češtině, to znamená subjekt se učí něčemu, nebo něco a subjekt učí objekt něčemu, nebo něco. Zatímco čeština používá v prvním případě zvrtné sloveso *učít se*, srbština v obou případech používá sloveso *učiti*. Zatímco v češtině je ale doplnění *učít něčemu* archaické a je nahrazováno akuzativem, v srbštině je tendence opačná.

„Srpskohrvatski glagol *učiti* može da ima dopunu i u dvojnóm akuzativu. Cilj učenja je, dakle, umesto dativom izražen akuzativom (učiče djake pesmu). Medjutim u istoriji srpskohrvatskog jezika evidentno je gubljenje akuzativnih sintagmi s dvojakim akuzativom.“ (Lj. Milinković 1988, s. 26)

Rozdílnou vazbu mají i slova, která jsou od těchto sloves odvozená.

• *Sudjenje saboterskom jezgru od dvadeset članova održano je, iza zatvorenih vrata, sredinom aprila. (Kiš-Grobnica, s. 117)*

• *Proces s osmadvaceti sabotéry se konal za zavřenými dveřmi v polovině dubna. (překlad D. N., s. 76)*

2.1.3 SLOVESA, KTERÁ MAJÍ V ČEŠTINĚ DOPLNĚNÍ V DATIVU, ALE JEJICH ČESKÉ EKVIVALENTY MAJÍ DOPLNĚNÍ V JINÉM PÁDĚ

Tato kapitola podává seznam sloves, která mají v češtině doplnění v dativu, ale jejich srbské ekvivalenty mají doplnění v jiném pádě. I v tomto případě vycházíme ze srbské literatury, proto opět uvádíme srbské sloveso a jeho doplnění na prvním místě, český ekvivalent, příklad použití daného slovesa v srbské literatuře a překlad do češtiny. Tento seznam není úplný, je to seznam sloves, který nám poskytla daná srbská literatura.

Sloveso: *huliti na koga = rouhat se komu, čemu*

• *Strina Netika se smejala u početku svojim krezubim vilicama, zatim je, spustivši glas, rekla da ne treba huliti na boga... (Kiš-Bašta, s. 153)*

• *Teta Netika se ze začátku smála svými kolozubými čelistmi, pak ale snížila hlas a pravila, že se nemáme rouhat Bohu... (překlad D. K., s. 229)*

Sloveso: *izbeći/ izbegnuti koga, što* = vyhnout, uniknout komu, čemu

(*izbegnuti greške*=vystříhat, vyvarovat se chyb)

• *Ono što je do vojne izbeglo stradanje - nikako nije moglo nadalje. (Petrović - Opsada, s. 172)*

• *To, co po válce uniklo utrpení...*

• *... pobivši na stotine Kijevljana koji se behu u njih sklonili kako bi izbegli surovi masakr koji im behu spremili Mongoli. (Kiš-Grobница, s. 45)*

• *a zahubila stovky Kyjevanů, kteří se uchýlili pod její ochranu, aby ušli krutému masakru, který jim uchystali Mongolové. (překlad D. K., s. 41)*

Sloveso: *kloniti se čega* = vyhýbat se komu, čemu

• *Kraljev duhovnik se klonio priče. (Petrović - Opsada, s. 144)*

• *Králův duchovní se vyhýbal pověstem.*

Sloveso: *navijati za koga* = fandit komu

• *S druge strane, po zakonu polarizacije, devojčice počinju da navijaju za mene, vrlo nenametljivo, skoro neprimetno, čuvaju se da pokažu svoje naklonosti. (Kiš-Bašta, s. 68)*

• *Na druhé straně, podle zákona polarizace, mi děvčata začala fandit... (překlad D. K., s. 151)*

Sloveso: *ometati koga, šta* = překážet komu, čemu (*o. koga u radu* = překážet komu v práci)

• *...u čemu li me to Zemba ometa kad ja pravog posla i nemam? (Pekić, s. 59)*

• *...v čem že mi to Zemba vlastně klade překážky, když stejně nevykonávám svoji hlavní činnost. (překlad J. F., s. 63)*

Sloveso: *oslušivati koga, šta* = naslouchat komu, čemu

• *Sada su ćutali, sasvim zanemeli, i osluškivali pljuskanje talasa o bokove broda, bat koraka po palubi i dugo klizanje teških lanaca. (Kiš-Grobница, s. 30)*

• *Mlčeli, seděli bez hnutí a naslouchali úderům vln rozbíjejícím se o bok lodi, krokům nahoře a rachocení řetězů, které kdosi vlekl po palubě. (překlad D. N., s. 22)*

Sloveso: *podsecati (podsetiti) koga na šta = připomínat komu, co*

- „Nažalost, ne. **Podsetite me.** Vi studirate kod nas?“ (Pantić, s. 58)
- „Bohužel ne. **Připomeňte mi.** Vy studujete u nás?“
- Ovi **ga** visoki islikani svodovi **podsećaju** na malu drvenu crkvu u njegovom rodnom selu... (Kiš-Grobnica, s. 48)
- Bohatě zdobená klenba **mu připomíná** dřevěný kostelíček v rodné vsi... (překlad D. N., s. 32)

Sloveso: *poverovati u nešto = uvěřit v něco/ uvěřit něčemu*

- **Poverujmo**, dakle, **u ta svedočanstva** i utvrdimo da je taj čovek sa zečjom usnom imao šestpreg... (Kiš-Bašta, s. 139-140)
- **Uvěřme** tedy **zmíněným svědectvím** a konstatujme, že muž se zaječím pyskem vlastnil šestispřeží... (překlad D. K., s. 216)

Sloveso: *psovati koga, što = nadávat komu, čemu*

- Još **te psuje** što si ga udario da se smiri, da se obojica ne podavite. (Pekić, s. 49)
- Leda **ti** ještě **vynadá**, žes ho praštil na uklidnění, abyste tam nezůstali oba. (překlad J. F., s. 50)

Sloveso: *razumeti koga, šta = rozumět komu, čemu*

- „A ja **ga**, priznajem, **nisam razumeo**,“ izreče se Altan, pa se priglupo nasmeši. (Petrović-Opsada, s. 292)
- „Ale já **jsem mu**, přiznávám, **nerozuměl**,“ prořekne se Altan...
- Tako će se uspostaviti ravnoteža, nema nijedne stvari na ovom svetu koja nema neku drugu stvar sa kojom se nalazi u ravnoteži, pa je isto i medju ljudima, medju nama, ženama, i njima muškarcima - da baš to mi je govorila moja stara bakica, a ja **nju** tada **nisam razumela**, **nisam** ni htela da **je razumem**... (Pantić, s. 8)
- ...ale já **jsem jí** tehdy **nerozuměla**, ani **jsem jí nechtěla** rozumět...

Sloveso: *služiti čemu* = *sloužit čemu/ služiti koga* = *obsluhovat koho*

• *Ljuben despotu ostavi svoju javu, da ga koliko može verno služí, oprostí se celivajući gospodarevu ruku i sa imovinom od jednog jedinog kraguja, podje za sanjanom, a izgubljenom punočom. (Petrović-Opsada, s. 119/120)*

• *Ljuben despotu ujistí, že mu bude věrně sloužit, a rozloučí se políbením hospodářovy ruky...*

2.2 DATIV ADNOMINÁLNÍ

Dativ adnominální je dativ, který stojí u podstatného jména deverbativního v roli neshodného přívlastku. Závislý výraz blíže determinuje substantivum a je v dativu. Rekce deverbativních jmen je motivovaná slovesy, od kterých jsou odvozená. K diferenciaci dochází u slov, která jsou odvozená od sloves, u kterých není v češtině a v srbštině totožná rekce.

Následující příklady opět nejsou úplným seznamem rozdílů v používání tohoto typu dativu v češtině a srbštině. Jsou to příklady, které nám poskytl daný jazykový materiál. Množství dativního doplnění jmen je nižší než slovesné doplnění dativem.

Jako příklad takového substantiva si můžeme uvést slovo *divljenje*, které je odvozeno od slovesa *diviti se kome, čemu*, jehož českým ekvivalentem je sloveso *obdivovat koho, co*. Českým ekvivalentem deverbativního substantiva *divljenje kome, čemu* je *obdiv, obdivování*.

• *...Ishak, divljenje ludoj smjelosti koju smo zaboravili jer nam je postala nepotrebna. (Selimović, s. 198)*

• *...Ishak, obdiv k šílené smělosti, kterou jsme zapomněli, protože jsme ji přestali potřebovat. (překlad D. K., s. 154)*

Vidíme, že překladatel přeložil *divljenje kome, čemu* jako *obdiv ke komu, čemu*, což zcela neodráží valenci slovesa. Mohl ovšem použít i konstrukci *obdiv koho, čeho*.

Substantiva, která vyjadřují různé pocity vůči někomu např. *ljubav, nepoverenje, ravnodušnost, mržnja, tolerantnost/ láska, nedůvěra, lhostejnost, nenávisť, tolerantnost*, mají v srbštině doplnění v dativu s předložkou *prema* (o

předložce *prema* viz níže). V češtině jsou ekvivalentní konstrukce *k+dativ* nebo *vůči+dativ*. „U ranijim fazama razvoja srpskohrvatskog jezika uz neke imenice dopuna je bila u dativu sa predlogom *k*. U savremenom jeziku dopuna u dativu sa predlogom *k* je arhaična. Nju je zamenila dopuna u dativu sa predlogom *prema*. Predlog *prema* se relativno kasno pojavio u srpskohrvatskom jeziku. To je specifična tvorevina srpskohrvatskog jezika.“ (Lj. Milinković 1988, s. 185)

Substantivum: *spomenik kome, čemu* = *pomník koho, čeho*

Jedním ze substantiv, které se v srbštině a češtině pojí s jiným pádem je substantivum *spomenik*, český ekvivalent *pomník*. „Ako se u poziciji upravne reči nalazi imenica (...) *spomenik* u srpskohrvatskom, tada dativ bez predloga ima objekatsko-atributsku funkciju, a značenje konstrukcije je namensko-posesivno, jer je moguće postaviti pitanja: *spomenik kome?* (znači *kome* je namenjen) i *čiji je?*“ (Lj. Milinković 1988, s. 161) Českým ekvivalentem srbského slova *spomenik* je slovo *pomník*. Toto slovo se v češtině pojí s genitivem, doplnění dativem je podle našeho názoru v češtině archaické.

• *Stojeći iznad svih, kao spomenik velikom oratoru i demagogu...* (Kiš-Bašta, s. 93)

• *Vylezl si na stůl, aby čněl vysoko nade všemi jako pomník velkého orátora a demagoga...* (překlad D. K., s. 175)

Substantivum: *poseta kome, čemu* = *návštěva koho, čeho*

V srbštině se substantivum *poseta* pojí s dativem bez předložky. Český ekvivalent *návštěva* se pojí s bezpředložkovým genitivem. Rozdíl v doplnění tohoto substantiva *poseta/ návštěva* považujeme za základní rozdíl v použití dativu adnominálního v srbštině a češtině.

• *Posle petnaest dana moja majka i ja krenuli smo u posetu ocu.* (Kiš-Bašta, s. 129)

• *Po patnácti dnech jsme se s matkou vydali otce navštívit.* (překlad D. K., s. 207)

Je zajímavé, že doplnění tohoto substantiva neodpovídá ani v češtině ani v srbštině doplnění slovesa *navštívit/ posetiti*, tato slovesa se v obou jazycích pojí s akuzativem bez předložky.

Substantivum: *lek kome, čemu/ lek protiv čega/ lek za šta = lék na co, lék proti čemu*

- *Može li osveta biti lek bolu nepovratnom gubitku...* (Korpus)

- *Může být pomsta lék na bolest nenávratné ztrátě...*

Uvedený příklad pochází z Korpusu srbského jazyka. Vidíme, že substantivum *lek* se v srbské na rozdíl od češtiny může pojít s bezpředložkovým dativem. V takovém případě je v srbské toto substantivum použito v přeneseném významu. V běžném hovoru se zpravidla používá vazba *lek protiv čega*.

Dativ bezpředložkový nebo předložkový může blíže určovat i adjektiva. Podle Milinkoviće (1988) tento dativ najdeme v těchto významech: „Lekseme u dativu sa predlozima ili bez predloga kompletiraju značenje prideva u tom smislu, što je osobina koja se pridevima izražava usmerena na sferu realije koja je označena leksemom u dativu, što je ta osobina ograničena tom realijom. Konstruktivama sa pridevima u poziciji upravne sintaksičke jedinice izražavaju se razne vrste, često difuznih odnosa. Adnominalne konstrukcije sa pridevima u poziciji upravnog člana konstrukcije najčešće su u funkciji subjektivog i objektivog atributa u rečenici.“ (Lj. Milinković 1988, s. 179-180)

Srbská literatura nám poskytla málo příkladů rozdílného použití tohoto typu dativu. Jde o adjektiva odvozená od sloves.

Adjektivum: *osetljiv na što = citlivý, choulostivý nač*

Přestože překladový Srbocharvátsko český slovník (1982) uvádí jako český ekvivalent *citlivý, choulostivý nač*, překladatel použil dativní doplnění s předložkou *k*.

- *Izuzetno osetljiv na sve teme u kojima se pojavljuju carevi i kraljevi...* (Kiš-Bašta, s. 84)

- *Mimořádně vnímavý ke všem tématům, v nichž vystupují císařové a králové...* (překlad D. K., s. 166)

Adjektivum: *sklon kome, čemu = náchylný k čemu*

- *...bili smo jednako lenji i neobuzdani u isto vreme, skloni fantazijama i igri, lutalice i slobodnjaci po opredeljenju.* (Kiš-Bašta, s. 151)

- *...oba jsme byli stejně líní a nespoutaní zároveň, náchylní k fantaziím a hrám, tuláci a liberálové přesvědčením.* (překlad D. K., s. 227)

Od slovesa je také odvozeno adjektivum *pripremljen*. Sloveso *pripremiti* se v srbštině pojí s předložkou *za+akuz.* Jeho český ekvivalent *připravit* se pojí s různými předložkami a pády: *připravit pro něco, na něco, k něčemu*. Mezi těmito doplněními je významový rozdíl.

• *Moje vam izmučeno i bespomočno telo stoji na raspolaganju, a moj je duh, filozofski rečeno, **pripremljen za raspeće**.* (Kiš-Bašta, s. 107)

• *Moje utýrané a bezmocné tělo je vám k dispozici a můj duch je, filosoficky řečeno, **připraven k ukřižování**.* (překlad D. K., s. 187)

3. DATIV VOLNÝ

Volný dativ je motivován jinak než syntakticky, tedy sémanticky a pragmaticky. Volný dativ vyjadřuje jeden významový moment dativu, a to zainteresovanost na ději referentu (prototypicky živého) označeného příslušným jménem, resp. různé kontextově podmíněné a z významu zainteresovanost odvoditelné významy další. Občas je těžké rozlišit, jestli se jedná o dativ vazebný nebo volný. K volnému dativu patří např. dativ prospěchový, zřetelový, subjektový, přivlastňovací. Užití dativu volného je jev nejen gramatický, ale silně zasahuje i do kognitivního vnímání světa. Tyto dvě roviny je těžké v popisu odlišit. Bude tedy velmi náročné popsat rozdíly mezi oběma jazyky.

3.1 DATIV SUBJEKTOVÝ

Ve struktuře věty existují slova, která se vyskytují v určitých tvarech (dativ, akuzativ, popř. genitiv), podle Čechové (2000) tato slova nejsou výrazy závislosti, nýbrž jsou ve větách vyžadovány proto, že vyjadřují jisté významy. „Např. ve větě *Je mi zle*. dativní tvar není proto, že ho řídicí výraz vyžaduje (nejde o rekcii a o předmět, sloveso „je“ není předmětové sloveso), nýbrž je tam proto, že vyjadřuje subjektovou sémantiku (vztah k subjektu prožívajícímu označený stav), ta ho vyžaduje.“ (Čechová 2000, s. 276) Mezi členy formálněsyntakticky nezapojené do větné stavby patří především tzv. subjektový dativ, kterému budeme věnovat pozornost. „Některé z výrazů formálně do věty nezačleněných nezaujímají v syntaktické konstrukci místo,

kteře by mohl zaujmout některý z běžně rozlišovaných větňých členů (*Je mi zle. Dostalo se mu odměny. Zemřela mu matka* apod.), a proto je jejich větňčlenská platnost nejasná. Obvykle se sice v mluvnicích považují za předměty, ale to je jen řešení vhodné pro školu.“ (Čechová 2000, s. 277) Příklady, které uvádí Čechová (2000), jsou různými typy volného dativu. My teď budeme věnovat pozornost pouze dativu subjektivému, tedy prvnímu příkladu: *Je mi zle*.

Dativ subjektivý je sémanticko-syntaktická konstrukce, která je vlastní všem slovanským jazykům. Velmi se však liší možnosti jeho užití v jednotlivých jazycích. Dativem subjektivým se označují psychologické nebo fyzické stavy nebo procesy, které se vážou k osobě označené dativem subjektivým. Dativ subjektivý může být použit v větách dvojčlenných i jednočlenných.

Srbská gramatika na rozdíl od české pracuje s pojmem *logički (semantički) subjekat*. Řadí sem právě genitiv, dativ a akuzativ. „Semantička i informativna perspektiva rečenice se, medjutim, formiraju prema logičkom, a ne prema gramatičkom subjektu.“ (Stanojčić-Popović 2000, s. 250) Zajímá nás, že v použití dativu subjektivého najdeme rozdíly mezi oběma jazyky. Dativ subjektivý se v srbštině používá více než v češtině, jedná se o konstrukce, které v češtině nepoužíváme.

Dativ subjektivý najdeme v obou jazycích v konstrukcích, ve kterých je predikát konkretizován predikativy, kterými se vyjadřují různé psychické a fyzické stavy, např. *teplo, chladno, špatně* atd. I tady však najdeme rozdíly. V češtině na rozdíl od srbštiny nepoužíváme s dativem výraz *dosadno (nudné)*.

- *Dobro de, odoh, jer dosadno mi sa tobom. (Lj. Milinković 1988, s. 55)*
- *...odešel jsem, protože se s tebou nudím.*

Predikativy *sramota, stid (hanba)* v srbštině pojí s akuzativem subjektivým. Tentýž význam můžeme vyjádřit také subjektem v nominativu a určitým tvarem slovesa. „Medjutim subjekat u akuzativu je izrazito frekventniji.“ (Lj. Milinković 1988, s. 56) Českým ekvivalentem jsou konstrukce s dativem subjektivým: *Je mi hanba*. nebo s výrazem v nominativu: *Stydím se...*

- *Zar te nije sramota?/ Nestydíš se?*

• *Sramota me što sam Srbin. (Lj. Milinković 1988, s. 56)/ Stydím se, ýe jsem Srb.*

• *Bilo ga je stid ili su ga sprečavali neki važni poslovi. (Kiš- Bašta, s. 132)*

• *Bud' se styděl, nebo mu v tom bránily nějaké důležité záležitosti. (překlad D. K., s. 209)*

K predikativům, které vyjadřují tělesné a duševní stavy, mají blízko predikativy a další jazykové prostředky, které vyjadřují modalitu. Jedním z prostředků vyjádření modalit je v srbštině predikativ *potrebno* respektive *potreban*, který se vyskytuje v konstrukcích s dativem subjektivním. Domníváme se, že tato konstrukce je v češtině možná, ale dali bychom spíše přednost subjektu v nominativu.

• *Nije im bilo potrebno ničije učešće u tome. (př. z Lj. Milinković 1988, s. 61)*

• *Co se toho týče, nebyla jim zapotřebí žádná účast./ nepotřebovali žádnou účast.*

Dativ subjektu bývá v srbštině doplněním slovesa *trebati*, který je významově blízký predikativu *potreban*. „Sa dopunom u dativu javlja se, medjutim, isključivo infinitiv samostalnog glagola kao dopuna, a glagol ima značenje „valja“, „potrebno je.“ (Mrazović-Vukadinović 1990, s. 148-9) Dativ subjektivní se vyskytuje také ve spojení s neosobními tvary slovesa *valjati*.

• *Trebalo mu je pomoći. (Selimović, s. 223)*

• *Bylo mu treba pomoci. (překlad D. K., s. 170)*

• *Valja nam gradjevinu dovršiti. (Petrović-Opsada, s. 57)*

• *Musíme stavbu dokončit.*

V srbštině najdeme i konstrukce s dativem subjektivním s lexémem *moгуće* (*nemoguće*). Při překladu do češtiny bychom dativ nahradili akuzativem s předložkou *pro*.

• *(...) ali mu je uopšte bilo nemoguće da u prisustvu devojke ide za plugom do pojasa go. (Lj. Milinković 1988, s. 63)*

• *(...) ale pro něho bylo absolutně nemožné, aby v přítomnosti dívek šel za pluhem do pasu nahý.*

Dativ subjektivý najdeme v srbské větách, ve kterých se nachází sloveso *predstojati* (čekat koho, na koho, stát před kým) a v konstrukci *To mi je dodijalo..*

To mi predstoji = To mám před sebou./ To mě čeká. (Srbocharvátsko český slovník, 1982)

To mi je dodijalo. = To mě omrzelo./ Zprotivilo se mi to./ Mám toho dost. (Srbocharvátsko český slovník, 1982)

V srbské se dativ subjektivý používá ve spojení se slovesem *uspjeti*, ve větách s tímto predikátem je možné použít také subjekt v nominativu. Českým ekvivalentem slovesa *uspjeti* je sloveso *podariti se*. Na základě následujícího příkladu docházíme k závěru, že toto sloveso se v srbské významově pojí s dativem subjektivým a subjekt v nominativu v daném příkladě nenacházíme, zatímco v češtině v dané konstrukci nacházíme dativ i gramatický subjekt.

• *Ljuben se uhvati za grudi, pritisnu ih, ne bi li stišao nemir, ne bi li otkucaje vratio u leglo. Jedvac **mu uspe**. Graške znoja mu orosiše čelo. (Petrović-Opsada, s. 125)*

• *Ljuben se chytí za hrud', stiskne jí, zda by utišil neklid, zda by tlukot srdce vrátil do klidu. Sotva **se mu to podaří**. Krûpěj potu mu orosí čelo.*

• *Zar **je baki uspelo** da pomete sve to... (Petrović-Sve što znam., s. 73)*

• *Cožpak se **babičce podařilo**, aby zametla všechno to...*

Dativ subjektivý najdeme v srbské v konstrukci *stati kome do nečega*, kterou překládáme do češtiny *záležet komu na čem*.

• *Bilo **joj je stalo do** tog lika, često ga je pominjala, volela ga je na inverzan način, kroz mržnju. (Pantić, s. 41)*

• ***Záleželo jí na** té osobě, často ho zmiňovala, milovala ho nenávisťí...*

Dativ subjektivý najdeme v srbské v konstrukcích, ve kterých je predikát konkretizován formantem *se*. Těmito konstrukcemi se vyjadřuje zainteresovanost osoby vyjádřené dativem na ději.

• *I **sedeo sam tako**, umoran i dremljiv, na stolu je počivala gomila knjiga koje mi odavno nisu ništa posebno značile, **sedeo sam**, velim, i odsutno gledao u te knjige,*

meni se već godinama nigde ne žuri, i želeo sam da taj čas blažene pustoši potraje što duže... (Pantić, s. 56)

- ...a nepřítomně hleděl na ty knihy, **jú** už roky nikam nespěchám...

- Pošto bi zaspala - neutoljivo bi **joj** se tražilo da gricka prepečene orahe i lešnike, jela **joj** se sredinica svežeg kupusa, najobičnije divlje jabuke, a nadesve kiseli krastavčići, po obrazima su joj iznicale cvetaste pete, noge oticale, stomak pupeo, grudi čvrsnule, a materinska ljubav je od nje činila samo ženu zabrinutu za sudbinu svog još nerodjenog deteta. (Petrović - Opsada, s. 53)

- Aby usnula, neodolatelne se jí chtělo křoupat zapečené ořechy a lískové ořechy, chutnal jí košťál čerstvého zelí, nejobyčejnější planá jablka, a nadevše kyselé okurky...

- Dunav je blizu, a grad daleko, i nešto mislim, treba ostariti sa pogledom na Dunav, ali **mi** se, istovremeno, nekako **ne odlazi** iz moje novobeogradske garsonjere, svikao sam. (Pantić, s. 51)

- ...ale zároveň **se mi** nějak **nechce odejít** z garsonky v Novém Bělehradě...

Lj. Milinković (1988) o těchto konstrukcích říká: „I, stvarno, ako uporedimo konstrukcije sa subjektom u dativu i njima odgovarajuće rečenice s nominativom subjekta, na primer: *žurilo mu se da ode Vekoviću* → *on je žurio da ode Vekoviću* (...) jasno se uočava da se semantički identitet tj. invarijantno značenje konstrukcija sa subjektom u dativu u odnosu na konstrukcije sa subjektom u nominativu može okarakterisati sledećim opozicijama: odsustvom/ prisustvom izraženosti voljnog efekta subjekta, manjim/ većim intenzitetom aktivnosti subjekta, većom/ manjom spontanošću pri obavljanju odredjenih radnji. (...) Konstrukcijama strukturno-semantičkog tipa (...) *spava mi se* izražava se medijalno stanje subjekta obogaćeno modalnom nijansom značenja.“ (Lj. Milinković 1988, s. 44)

V češtině musíme v takovém případě použít jinou konstrukci: *chce se mi spát* nebo *já bych spal*. Protože srbština má možnost použít konstrukci s dativem subjektivním, je konstrukce s neosobním tvarem *hteti* velmi málo frekventovaná, stojí na periferii jazykového systému. Konstrukce typu *chce se mi spát* tedy překládáme do srbštiny typem *spava mi se* (*meni se spava*).

- *Bilo mu je do razgovora.* (Pantić, s. 52)

- *Rád by si povídal.*

Vidíme, že dativ subjektivním s tímto významem se v srbské jazyce používá v konstrukcích se slovesem *být*. V takových konstrukcích se již nepoužívá reflexivum *se*. Mezi konstrukcemi *razgovaralo mu se a bilo mu je do razgovora* je stylistický rozdíl.

Srovnáním ruského a srbského jazyka Milinković (1988) upozorňuje, že v srbské jazyce není možné použít tázací příslovce *kako (jak)* ve větách se subjektivním dativem. „Medjutim, u srpskohrvatskom jeziku upitne rečenice ovog tipa, dakle, sa upitnom rečju *kako*, ne obrazuje se, jer se u srpskohrvatskom ne može upitati *Kako ti se putovalo?* U ovim rečenicama dativu subjekta ekvivalentan je u srpskohrvatskom jeziku samo subjekat u nominativu:

- *Kako si spavala? / Jak se ti spalo? / Jak jsi spalo?*
- *A ti, kako si putovao? / Jak se ti cestovalo? / Jak jsi cestovala?*

Istina, u srpskohrvatskom jeziku postoji homonimna konstrukcija tipa *kako ti se spava* ali sa drugim značenjem - značenjem konstatacije.“ (Lj. Milinković 1988, s. 46)

Milinković (1988) ještě k těmto konstrukcím dodává: „U našoj ekscerptiranoj gradnji na srpskohrvatskom jeziku retki su primeri konstrukcija sa subjektom u dativu kada se u poziciji predikata nalaze glagoli vizuelne i auditivne percepcije.“ (Lj. Milinković 1988, s. 47)

Je zajímavé, že ani v češtině se dativ subjektivní v konstrukcích se slovesy smyslového vnímání nepoužívá. Přestože často nemají jasného původce, člověk si často pouze vytváří domněnku. Přesto nám srbská literatura poskytla jeden příklad konstrukce slovesa smyslového vnímání a dativu subjektivního, překlad do češtiny pomocí dativu subjektivního není možný.

- „*Pričulo vam se?*“ *zaškrjuta kumanski vodj.* (Petrović-Opsada, s. 40)
- „*Něco jste zaslechli?*“ *zasípá kumanský vůdce.*

Dativ subjektivní nacházíme ve spojení se slovesy, kterými se vyjadřuje nějaká domněnka, nějaký předpoklad o dění s nějakým často neznámým původcem, o něčem, co se vytváří v lidské mysli. Patří sem především konstrukce *čini mi se se* svým českým ekvivalentem *zdá se mi*, kterou používáme často i v češtině. Lj. Milinković (1988) sem řadí i konstrukce, které v češtině neznáme (viz příklady níže).

- *Ne čini li vam se logičnim da čovek posle toliko godina može da zaboravi.*

(Kiš-Bašta, s. 133)

- *Nezdá se vám logické, že člověk po tolika letech může zapomenout? (překlad*

D. K., s. 211)

Následující příklady pocházejí z Lj. Milinkoviće - Dativ u savremenom ruskom i srpskohrvatskom jeziku (1988, s. 49).

Sloveso: *izgledati=vypadat*

- *Tačno, tako mu je izgledalo i da se on kod Tanje nije obreo svojom voljom...*

- *Přesně, tak mu to přišlo...*

Vidíme, že jsme použili jiné slovo, než které uvádí překladový Srbocharvátsko český slovník (1982). Na rozdíl od srbského originálu, české sloveso *přišlo mu to* má gramatický podmět.

Sloveso: *prividjati=mít přeludy, zdát se, mít halucinace, podléhat falešným představám*

- *...a dečaku se u tami prividjalo klupko pritajenih zmija...*

- *...ale chlapci se ve tmě zdálo, že vidí klubko tajemných zmijí...*

Konstrukce s dativem subjektivním a slovesy *čini mi se* a *izgledalo im je* v srbštině a *zdá se mi* v češtině není možné transformovat na konstrukce se subjektem v nominativu.

Sloveso *zdát se* má v češtině ještě druhý význam. Znamená mít sen o něčem. V češtině používáme totéž sloveso se subjektivním dativem. V srbštině se používá jiné sloveso *sanjati se* subjektem v nominativu:

• *Bio jednom jedan dečak, u očevoj kući, nad rijekom, koji je sanjao zlatne snove, jer ništa nije znao o životu. (Selimović, s. 217)*

• *Byl jednou jeden chlapec v otcovském domě nad řekou, kterému se zdály zlaté sny, protože nevěděl nic o životě. (překlad D. K., s. 166)*

Dativ subjektivní se vyskytuje v srbštině i v češtině v konstrukcích ve spojení se slovesy, kterými se vyjadřují pozitivní i negativní emoce. V srbštině se jedná o slovesa: *svidjati se/ ne svidjati se/ dopadati se/ ne dopadati se*. Jejich českým ekvivalentem je sloveso *líbit se/ nelíbit se*.

Lj. Milinković (1988) mluví v ruštině a v srbštině o tzv. konstrukcích, které mají optativní význam. „Konstrukcije kojima se izražava želja govornog lica da se ostvari imenovano, odnosno da to što se imenuje ostvari subjekat kome je želja upućena. Za optativne konstrukcije u oba jezika karakteristično je da se često upotrebljavaju u monolozima, da se odlikuju izrazitom emocionalnom obojenošću i da su optativne reče, kojima se potencira optativnost, sastavni deo njihove strukture. (...) U srpskohrvatskim konstrukcijama optativnost se potencira upotrebom reče *da*.“ (Lj. Milinković 1988, s. 71) Jak je patrné z následujících příkladů, v češtině není použití dativu subjektového v těchto případech obvyklé.

- *Da **mu** je samo jedan jedini dan da provede kod kuće (...)*

- *Kéž by měl jeden jediný den, který by strávil doma...*

- ***Nama**, majko, samo da imamo gde da povečeraemo, ceo dan nismo jeli. (Lj. Milinković 1988, s. 71)*

- *My, matko, jen když máme kde povečeřet, celý den jsme nejedli.*

- *Sa svom sigurnošću tvrdim da **mi** ni u kom slučaju nije želja da govorim o sebi. (Pantić, s. 105)*

- *S jistotou tvrdím, že v žádném případě nemám touhu mluvit o sobě.*

K těmto příkladům bychom podle našeho názoru mohli zařadit i ty následující. Srbský subjektový dativ ve spojení se slovesem být+(da)+sloveso, který jsme do češtiny přeložili pomocí modálního slovesa *mít*. Často tady v srbštině nacházíme sloveso *činiti*.

- *„Ali ovdje **nam** je da razaberemo kako počast da dočekamo.“ (Petrović, s. 68-9)*

- *„Ale my si tady máme vybrat, jak přijmeme počtu .“*

- *„Tako prolazi ko davori sa onima gore! A koji prvi kroči kroz dveri ispete crkve, kneževu obećanje odmah može menjati za zlatnike! Pa vi vidite šta **vam** je da činite bolje!“ iznova objavi Smilec ne bi li okrepio volju opsadnika. (Petrović- Opsada, s. 189)*

- *...A tak vy vidíte, co (vy) máte dělat líp...*

- *Zatim, ohrabren, prepodobni podje ka zgradi trpezarije, u kojoj se bratstvo od svitanja sabiralo oko dogovora - šta **im** je činiti posle onakvog, strahotnog vidika iz Braničeva. (Petrović- Opsada, s. 60)*

• *Potom, posílen, představený odejde k budově jídelny, v které se bratři od svítání shromažďovali kvůli dohodě - co mají dělat po takovém hrůzném výjevu z Braničeva.*

• *Šta nam je činiti s vama, odlučićemo docnije. (Petrović-Sve što znam, s. 132)*

• *Co uděláme s vámi, o tom rozhodneme později.*

„Dativ ima značenje subjekta i u konstrukcijama sa pridevima u poziciji kojima se izriče ocena subjekta o nekom objektu. To su pridevi tipa (...) *drag, odvratan, tudj, težak, zanimljiv i sl.*“ (Lj. Milinković 1988, s. 82) Těmto konstrukcím s dativem subjektivým jsou synonymní konstrukce *za+akuzativ/ česky pro+akuzativ*. I v češtině můžeme v některých takových konstrukcích použít dativ subjektivý.

• *Miris te kose bio ti je drag. (příklad Lj. Milinković 1988, s. 82)*

• *Vůně těch vlasů ti byla milá.*

Často však ale v češtině používá akuzativ s předložkou *pro*, tyto konstrukce jsou zpravidla jediné možné a není možné je nahradit dativem subjektivým. Tak je tomu v následujících příkladech ze srbské literatury.

• *Njoj uopšte nije teško da pogodi šta mislim. (Pantić, s. 125)*

• *Pro ní vůbec není těžké uhodnout, co si myslím.*

Dativ subjektivý je podle Milinkoviće (1988) v srbské v konstrukci s adjektivou vyjadřujícímu prospěch a nepospěch. „Po semantici bliski pridevima ocene su i pridevi kojima se takodje izražava parametarska osobina objekta u odnosu na subjekat.“ (Lj. Milinković 1988, s. 84) My tyto konstrukce v naší práci řadíme k tzv. dativu zřetelovému.

Dativ subjektivý se v srbské podle Lj. Milinkoviće (1988) objevuje také ve frazému: *poći za rukom (dařit se, jít od ruky)*:

• *Pošlo mi je za rukom da i njemu budem od koristi. (Lj. Milinković 1988, s. 66)*

• *Podařilo se mi, abych i jemu byl užitečný.*

Jak jsme viděli, nacházíme v používání dativu subjektivého v srbské a v češtině různá lexikální ohraničení.

3.2 DATIV POSESIVNÍ

Dalším typem volného dativu, kterým se v této práci budeme zabývat je dativ posesivní. K dativu posesivnímu má blízko dativ prospěchový a zřetelový. Dativem posesivním se budeme zabývat také teoreticky, tzn. budeme věnovat pozornost jeho místu mezi ostatními typy dativu a budeme hledat odpověď na otázku, jak se pracuje s pojmem *dativ posesivní* v srbské a české lingvistice.

a) Dativ přivlastňovací, posesivní v české lingvistice

V české lingvistice věnoval pozornost dativu posesivnímu v 70. letech Petr Piňha (1971). Dochází k závěru, že posesivnost je u dativu pouze záležitostí obsahu. Dokazuje, že posesivní chápání dativních konstrukcí se konstituuje až na základě kontextu. Posesivní význam dativu není gramaticky podepřen. Neúplné systematické vztahy slovní zásoby vedou u dativních konstrukcí k implikaci posesivního vztahu. Pokud není posesivní vztah gramaticky (syntakticky) vyjadřován, není možné mluvit o syntagmatu mezi daným substantivem a slovem v dativu. Takovým syntagmatům chybí syntaktický vztah. Například ve větě: *Praskají mu námahou kosti* neexistuje vztah ve dvojici *mu kosti*.

Ivan Poldauf (1963) hovoří o tzv. třetí syntaktické rovině. Podle něho patří do první syntaktické roviny jádro věty, tedy sloveso a jeho nutná doplnění, do druhé roviny zařazuje další komponenty. Třetí rovina podle něho přivádí do vět zainteresovaného. Jako první element této syntaktické roviny v češtině uvádí Poldauf právě dativ volný. To, ke které složce ve sdělení přítomné nebo v něm implikované se dativ váže, může vyplývat ze situace. Tato vztahová nevyhraněnost dativu znemožňuje, abychom ho pojímali prostě jako bližší určení slovesa. Dativ tedy stojí podle Poldaufa v češtině mimo klasické, funkčně vyhraněné větné členy. Teprve kontext a situace dopomáhají k tomu, aby byl dativ správně vztažen.

V 90. letech vyšla v časopise SaS studie Evy Macháčkové (1992). Její závěry se od Piňhových liší. Podle ní tvoří centrum přivlastňovacího dativu věty, v nichž se vyskytují části těla posesora vyjádřeného dativem. Takový dativ není podle jejího názoru volný, ale vazebný. Pokud se ve větě nevyskytuje název části těla, ale

abstraktum, děj, vlastnost, které se k osobě vyjádřené dativem vztahují, je vazba mezi dativem a abstraktem volnější a dativ nebývá nutný. V takových případech jde spíše o dativ prospěchový.

b) Dativ posesivní, prospěchový v srbské/srbocharvátské gramatice

I srbští a chorvatští gramatikové si uvědomují, že hranice mezi dativem posesivním a prospěchovým (koristi/štete) není ostrá. V Syntaxi chorvatského jazyka R. Katičiče (1986, s. 437-8) se říká: „Taj sadržaj upravljenosti i namijenjenosti može u danom semantičkom kontekstu dobiti izrazit značenjski prizvuk pripadanja. Takav se predikat ili priložna oznaka naziva posvojni dativ.“ Vidíme, že autor také mluví o důležitosti kontextu. Podle něho má tento dativ blízko k genitivu.

Dále uvádí autor příklady, ve kterých se podle něho dá dativ interpretovat jako příslovečné určení závislé na slovese nebo jako přívlastek substantiva. To by znamenalo, že v srbocharvátstině existuje syntaktický vztah mezi slovem v dativu a substantivem, ke kterému vyjadřuje přivlastňovací vztah.

Mrazović - Vukadinović ve své gramatice (1990) řadí posesivní dativ do části, ve které hovoří o substantivních frázích, protože podle této gramatiky posesivní dativ závisí přímo na substantivu, nikoli na slovese. Níže uvedené věty znázorňuje graficky a závislostní vztah je veden mezi slovem v dativu a substantivem.

• *Otac mu se još seća tog događaja./ Jeho otec si ještě vzpomíná na tu událost.*

• *On mi je stao na nogu./ On mi stoupl na nohu.*

• *Ona je starcu videla samo ledja./ Ona viděla starci jen záda.*

V těchto větách dativ závisí na substantivech v různých pádech. Dále se tady o posesivním dativu dozvídáme: „Kao što se iz ovih primera vidi, ovaj dativ se može uvek zameniti prisvojnim determinativom ili redje i posesivnim genitivom. Pošto su ovi elementi u imeničkoj frazi uvek fakultativni i ova dopuna u dativu je fakultativna, pa se stoga ovaj dativ naziva još i slobodnim. Medjutim, ovaj dativ se javlja samo uz imenice koje označavaju delove ljudskog tela, delove odeće ili ljude u nekom rodbinskom ili bliskom odnosu, dakle, uz samo jednu podgrupu imenica, stoga je ovaj dativ dopuna, a ne dodatak uz imenicu.“ (Mrazović-Vukadinović 1990, s. 294)

Existenci dativu posesivního v srbském jazyce hájí Milinković (1987), který ve své studii srovnává dativ v ruštině a srbocharvátštině. Podle něho je důkazem pro existenci posesivního dativu to, že je možné dativ zaměnit přívlastňovacím zájmenem.

Poněkud jiný názor mají Stanojčić - Popović (2000, s. 278). „Druhu važnu upotrebu dativa - srodnu sa upotrebom dativa kao semantičkog subjekta - ilustruju primeri:

- *Neko **mi** je odneo olovku./ Někdo **mi** odnesl tužku.*
- *Popravili su **nam** televizor./ Opravili **nám** televizor.*
- ***Zoranu** se pokvario auto./ **Zoranovi** se porouchalo auto.*

Ovakav rečenički član je sintaktički neobavezan (rečenica bi bila potpuna i bez *mi, nam, Zoranu*). Njime se iskazuje pojam, takodje najčešće ličnost, koga se tiče, za koga je od značaja, koga tangira i sl. Situacija iskazana u rečenici (zato se za ovakav rečenički član, može upotrebiti termin recipijent, tj. primalac situacije). Pri tom ovde često postoji posesivno značenje u odnosu na objekatski ili subjekatski pojam.“ (Stanojčić - Popović, 2000, s. 278) Jejich názor se podobá Piťhovu. Z poslední citované věty usuzují, že slovo v dativu nevytváří syntagma s objektem nebo subjektem, pouze se k němu „vztahuje“. Do jaké míry je takový dativ fakultativní uvidíme dále.

3.2.1 DATIV POSESIVNÍ (ano nebo ne?)

Výše jsme citovali různé studie, které se vyjadřují k dativu posesivnímu. Viděli jsme, že někteří lingvisté existenci dativu posesivního odmítají, jiní o ní naopak nepochybují, a to i v srbské i české tradici. P. Piťha (1971) říká, že posesivní dativ v češtině neexistuje. Pro Macháčkovou (1992) posesivní dativ existuje. Stejně tak i v srbské gramatice. V gramatice Mrazović - Vukadinović (1990) jsme viděli, že posesivní dativ v srbské existuje a větě plní funkci přívlastku substantiva. Jiný názor ale měla gramatika Stanojčić - Popović (2000). Tento rozdílný pohled je dán tím, že existují věty s dativem, ve kterých bychom ho mohli nazvat posesivním. Když bychom si ale tyto věty představili v jiném kontextu, dativ by ztratil svůj význam posesivní a interpretovali bychom ho jako dativ prospěchový/neprospěchový. A na

tuto skutečnost upozorňuje právě Piťhova studie a srbská gramatika Stanojčić - Popović.

Jako příklad si uvedeme větu z románu B. Pekiće - *Odbrana i poslednji dani*, ve kterém hlavní hrdina, plavčík, stále marně čeká na tonoucího, a když se ho konečně dočká, neví, co má dělat.

• *Šta čekaš, mamlaze - viče Komisija. - Udavi se ti dete!* (Pekić, s. 80)

• *Na co čekáš, ty dřevo! křičí komise - Dítě se ti topí!* (překlad J. F., s. 88)

Dativ bychom v této situaci interpretovali pravděpodobně jako prospěchový, protože se nejedná o plavčíkovo dítě.

Ale v odlišné situaci, ve které by byla tato věta určená otci dítěte, bychom dativ podle Gramatiky Mrazović - Vukadinović (1990) zaznamenali jako přívlastek substantiva. Jak jsme citovali výše, posesivní dativ bývá atributem u substantiv označující vztahy příbuznosti, a tak by to bylo i v tomto případě. Vidíme, že se podle této gramatiky změnil syntaktický zápis věty, aniž by se změnila věta samotná. V češtině by grafické znázornění věty podle Piťhy (1971) bylo stejné. Pod vlivem tohoto příkladu bychom mohli dojít k rychlému závěru, že ani v srbštině posesivní dativ neexistuje a jedná se také o rozdíl obsahový, nikoli gramatický.

Abychom věc co nejvíce komplikovali, ocitujeme jinou větu z téhož románu, ale tentokrát se zaměříme na její český překlad.

• *Državni službenik, a žena mu po kućama nadniči - ne ide.* (Pekić, s. 56)

• *Veřejný zaměstnanec, a manželka aby mu posluhovala po cizích domech, to přece nejde dohromady.* (překlad J. F., s. 59)

Dativ bychom v tomto kontextu neinterpretovali jako dativ prospěchu *posluhuje mu*, protože věta dále pokračuje místním určením *po cizích domech*. Takový dativ by měl blízko k dativu vazebnému. Na základě této skutečnosti bychom mohli říci, že tento dativ má význam posesivní a potom tedy přívlastkem substantiva *manželka*. Tak bychom mohli vyvrátit Piťhovo tvrzení.

Tento dativ se ale v češtině blíží spíše k dativu zainteresovanosti, nemá přímo posesivní význam. Neváže se na konkrétní člen a mluvčí jím vyjadřuje zainteresovanost na ději, osobách a okolnostech. O tom už mluví I. Poldauf (1962). Použití přívlastňovacích zájmen je neutrální, zatímco dativ je pád pragmatický a vyjadřuje právě tuto zainteresovanost. K tomuto typu dativu se konkrétněji vrátíme později.

3.2.2 ROZDÍLY MEZI OBĚMA JAZYKY

V následujících částech věnovaných dativu posesivnímu bychom si měli více všimnout rozdílů mezi oběma jazyky, stranou nezůstane ani přístup jednotlivých lingvistů. Nejprve si můžeme všimnout kvantitativního pozorování. Porovnáme-li některé věty z Pekićova románu *Odbrana i poslednji dani* a jeho českého překladu, vidíme, že se překladatel často konstrukcím s posesivním dativem vyhýbá a v českém překladu raději místo toho volí přivlastňovací adjektiva nebo zájmena.

- *Gde **mi** je sad majka da me vidi?* (Pekić, s. 120)
- *Škoda že se toho nedočkala **moje** maminka.* (překlad J. F., s. 134)
- *Šta ti misliš, budalo, oni će priznati da **im** se jedan Kreiskommandant davio?* (Pekić, s. 96)
- *Ty blázne, copak si misliš, že veřejně priznají, že se **jejich** Kreiskommandant topil?* (překlad J. F., s. 105)
- *Kod strica sam **mu** radio.* (Pekić, s. 122)
- *Dělal jsem u **jeho** tchána.* (překlad J. F., s. 136)

Prvním gramatickým rozdílem mezi oběma jazyky je, že v srbštině se dativní konstrukce může vyskytovat i ve spojení se substantivou, která ve větě plní funkci neshodného přivlastku nebo se substantivou ve funkci přístavku. Tento dativ se nemůže vázat na sloveso, protože v těchto konstrukcích sloveso většinou chybí. Připomínáme na začátku citovanou gramatiku Mrazović - Vukadinović (1990), která říká, že se dativ posesivní váže na substantivum. V češtině takový dativ není možný.

Tento typ dativu bez vztahu ke slovesu se často v srbštině objevuje v přísahách, nadávkách. Potom má tvar osobního zájmena.

V češtině se o tomto jevu velmi krátce zmiňuje ve své gramatice Trávníček (1949). Říká, že přivlastňovací význam přísluší dativu v nepůvodním citoslovci: *Běda mi!*, které mělo původně význam *má bída*. Ve spojení *Chvála bohu - se chvála* vztahuje na boha, týká se boha. Dativ je podle Trávníčka bližší určení substantiva.

Chtěli bychom upozornit, že dativ se v těchto konstrukcích nemůže vázat na sloveso, protože se jedná o konstrukce neslovesné. Právě neslovesné příklady by

mohly potvrdit, že dativ v srbštině může být přívlastkem substantiva. Na druhou stranu nemožnost takového dativu v češtině by mohla ukázat, že dativ tady má syntaktický vztah ke slovesu.

V češtině je něco takového možného jen u ustálených spojení. Dnešní mluvčí ale tento dativ jako posesivní necítí a neinterpretují výraz *běda mi* jako *má bída*. Substantivum *chvála* je substantivum slovesného původu. Ani toto spojení bychom pravděpodobně bez znalosti Trávnička neinterpretovali jako *boží chválu*.

3.2.3 JMÉNA OZNAČUJÍCÍ ČÁSTI TĚLA A VZTAHY BLÍZKOSTI

3.2.3.1

Dativ posesivní bychom měli hledat hlavně ve větách, ve kterých se nacházejí substantiva, která označují části lidského těla, osoby v blízkém nebo příbuzenském vztahu. Část těla je částí pojmu, kterému se přivlastňuje a osoby ve vztahu jsou ve vztahu k pojmu, kterému se přivlastňuje. O dativních konstrukcích ve větách, které obsahují části lidského těla, napsala v české lingvistice studii Macháčková (1992).

Uvedme si opět příklady ze srbské literatury:

• *Naši zimski kaputi otežaše preko noći, a kolena nam postaše klecava.*
(Kapor, s. 164)

• *Naše zimní kabáty přes noc ztěžkly a kolena se nám začala podlamovat.*

• *Malo su popile pa su im se lica zajapurila od piva i jare koja izbija iz usijane ploče.* (Kapor, s. 247)

• *Trochu se napily a tváře jim zčervenaly od piva a žáru, který tryskal z rozžhavené náhrobní desky./ Trochu se napily a jejich tváře zčervenaly od piva a žáru...*

Vidíme, že v těchto příkladech je použití dativu v češtině i srbštině totožné. Nahrazení dativu posesivním zájmenem nebo adjektivem je možné, ale v češtině i v srbštině se v těchto případech dává přednost spíše dativu. Macháčková (1992) mluví o tom, že v těchto větách nacházíme právě centrum přivlastňovacího dativu v češtině. Zdá se, že tato studie nebere v úvahu starší názory Piřhovy. Už Piřha (1971) upozorňuje na to, že takové pravidlo neplatí vždy. Jako příklad uvádí názvy vnitřních

orgánů, které nevidíme a vůlí neovládáme (srov. příklad z prodejny masa - *podejte mi játra, Michal jí hledí na játra*).

Některé příklady přeložené ze srbštiny nám ukáží, že dativ posesivní nemůže být ve větě, ve které se mluví o části těla, pokaždé. Především se jedná o věty, ve kterých je přísudek jmenný se sponou *být*. K tomuto typu přísudku se vrátíme později v samostatné kapitole.

Skutečně se může zdát, že dativ v těchto českých větách je dativem posesivním. Podle Piřhy (1971) se ale jedná pouze o implikaci posesivity na základě kontextu a neúplných vztahů ve slovní zásobě.

Nyní se pokusíme transformovat věty s dativem z aktiva do pasíva. Věty v pasívu jsou zpravidla synonymní s jejich protějšky v aktivu, i když můžeme najít příklady, pro které toto pravidlo neplatí. Ty nás ale teď nezajímají. Macháčková (1992) uvádí ve své studii mnoho příkladů s dativem, ale ani jeden příklad není v opisném pasívu. Většina z těchto příkladů s dativem převést do opisného pasíva nelze. Jsou to věty se slovesy, která se v pasívu zpravidla nepoužívají, věty, které vyjadřují nějaký nepříliš ovladatelný děj nebo děj, který provádí aktor sám na sobě.

Nemůže se dočkat, až mu sejmou ze zlomené nohy sádrový obvaz. - Nemůže se dočkat, až mu bude sejmuto ze zlomené nohy sádrový obvaz. (Nemůže se dočkat, až bude sejmuto z jeho zlomené nohy sádrový obvaz.)

Starý pán políbil Božence ruku. - Ruka byla Božence políbena starým pánem. (Boženčina ruka byla políbena....)

Převádět do pasíva je možné věty, ve kterých má dativ funkci beneficenta. Právě v takových případech má dativ spíše význam prospěchový. Právě proto jsem převedl věty do pasíva, protože se domnívám, že aktivu není význam prospěchu tak patrný a dochází k implikaci posesivity. Na druhou stranu nedostatek reálných příkladů ukazuje, že se dativ v opisném pasívu příliš neuzívá. Domnívám se, že mezi větami *Ruka byla Božence políbena - Boženčina ruka byla políbena* je významový rozdíl, v prvním příkladě chybí právě význam prospěchový.

Ani srbská literatura nám neposkytla příliš mnoho příkladů s opisným pasívem. (Časté jsou pouze příklady, ve kterých je adjektivum slovesného původu. K těmto příkladům se vrátíme později.) V srbštině ale nemusíme považovat volný dativ

v pasivní větě za prospěchový. Např. v následující větě stále zůstává implikace posesivnosti.

• *Mom srpski nastrojenom ocu bilo je najvažnije da mu deca u pravom srpskom duhu budu odgojena. (Selenić, s. 41)*

• *Pro mého srbsky naladěného otce bylo nejdůležitější, aby jeho děti byly vychovány v pravém srbském duchu.*

Následující věty nám ukáží, že dativ nemusí být v češtině vhodný, i když se ve větě vyskytuje substantivum označující část těla nebo příbuzného.

• *„Jesi, ptico, jesi! U ponedeljak, i to triput si doviknuo: glavonjo! Poznajem ti ja njušku! Mućni malo ćupom, da se prisetiš,“ i udaraju te opet. (Savić, s. 92)*

• *... Poznávám ti čumák...*

• *Telo joj je ležalo u koritu jedrilice, išarano sunčanim pegama... (Kapor, s. 112)*

• *Tělo jí leželo v trupu plachetnice ozdobený slunečními skvrnami.*

• *Otac mu se još seća tog događaja. (Mrazović - Vukadinović, 1990)*

• *Otec si mu stále ještě vzpomíná na tu událost.*

Z překladu srbských vět vidíme, že bychom v češtině dali přednost přivlastňovacím zájmenům před dativem. Vidíme tedy, že použití dativu v češtině nezávisí pouze na substantivu, ale především je ovlivněn slovesem. Nevhodnost dativu v těchto kontextech je pravděpodobně dána tím, že dativ obsahuje vnitřní prvek prospěchu, přestože kontext tento prvek prospěchu nevyžaduje. Naopak co tady očekáváme je posesivnost, dativ ale tento požadavek nesplňuje.

3.2.3.2 Obligatornost/ fakultativnost dativu posesivního

Již v úvodu jsme citovali Gramatiku srpskoga jezika Stanojčiče - Popoviće (2000) a gramatiku Mrazović - Vukadinović (1990), které uvádějí, že dativ tohoto typu není nutný. Mrazović - Vukadinović (1990) řadí determinanty (které dělí na prisvojne, pokazne, upitne i neodredjene) mezi tzv. dodatky, které jsou vždy fakultativní a mohou se vázat na všechna substantiva. Tato gramatika je určena cizincům, proto nepopisuje detaily a říká, že všechny determinanty jsou fakultativní.

V této chvíli nám tedy půjde především o to, jestli je tento dativ skutečně vždy fakultativní. Důležité je, že ve větách, s kterými budeme pracovat, se nachází substantiva označující části těla nebo příbuzenské vztahy. Podívejme se, jak takové věty vypadají bez dativu, který je považován těmito dvěma gramatikami za fakultativní.

- *Malo su popile pa su (im) se lica zajapurila od piva i jare...*
- *Naši zimski kaputi otežaše preko noći, a kolena (nam) postaše klecava.*

Vidíme, že věty bez příslušné dativní konstrukce nejsou příliš vhodné, přináležitost ale může vyplývat z delšího kontextu.

Je známo, že se hovoří o valenci substantiv vzniklých ze sloves a adjektiv, které si zachovávají určitý počet aktantů. Nás ale v této práci především zajímá ta skupina substantiv, která je skupinou okrajovou a která vyžaduje právě doplnění přináležitosti. Pozornost těmto substantivům věnoval Piťha (1981, 1992). Jde o substantiva, která vyjadřují jistý vztah. Piťha uvádí tyto příklady: *bratr, syn, přítel* nebo některé části lidského těla. To jsou právě ta substantiva, s nimiž, jak tvrdí některé gramatiky (např. Mrazović - Vukadinović 1990), se vyskytuje dativ posesivní.

Substantivum *jméno* užitá ve svém primárním významu také vyžaduje označení, ke kterému objektu se vztahuje.

- *...vidim ga kako nas traži pogledom u bedemu stranih, nepoznatih lica koje ne znaju čak ni kako (mu) je ime, ni odakle je došao, ni šta hoće... (Kapor, s. 252)*

K této větě se ještě vrátíme později, v kapitole, která je věnovaná slovesu *být*, protože v češtině tato konstrukce existovat nemůže.

- *Kako bih inače to večer mogao pogoditi da je lepa Engleskinja sa kojom reč nikada nisam progovorio i **kojoj** još ni ime ne znam, slično meni usamljena, i slično meni zaokupljena nekim drugim mislima osim onih koje otkriva sagovornicima? (Selenić, s. 167)*

- *Jak jinak bych toho večera mohl uhodnout, že je krásná Angličanka, s kterou jsem nikdy nepromluvil ani slovo, a **jejíž** jméno ani neznám...*

V tomto příkladě je zajímavé, že vztažné zájmeno je v dativu, zatímco v češtině bychom použili zájmeno *jejíž* v genitivu.

I když často není tento vztah přináležitosti ve větě přímo explicitně vyjádřen, je znám z kontextu, z promluvvové situace. Např. ve větě: *Dej sem ruku!* Z promluvvové situace je patrné, že se jedná o ruku recipienta komunikace.

Existuje-li v srbsštině dativ posesivní, měl by být právě jedním z prostředků, které mají schopnost vyjádřit vztah přináležitosti. Neplatí tedy tvrzení, že dativ je vždy fakultativní. Jiná situace by měla být v češtině. Piřha (1992) mluví o tom, že konstrukce s dativem nepovažujeme v češtině za gramatickou formu pro vyjádření posesivity či přináležitosti. Tyto konstrukce přináležitost, popř. i vlastnění, pouze implikují, byť při určitém lexikálním obsazení velmi naléhavě. Z tohoto důvodu nám tedy dativ např. ve větě: *Nohy se mu chvěly.* implikuje přináležitost *jeho nohy*. Tato mimogramatická implikace je dostatečná pro vyjádření vztahu přináležitosti, i když není gramatická. Jiná situace je např. ve větě: *Tvůj děda jim zemřel při převozu do nemocnice.*, dativ zcela jasně nemá význam přivlastňovací, ale získal tu význam neprospěchový.

Dativ tedy plní tuto funkci vyjádření vztahu přináležitosti, i když ne gramaticky, ale pouze implikací. Není již tedy nutné použít např. přivlastňovacího adjektiva. To, že tato substantiva vyžadují doplnění přináležitosti, by mohl být důvod, proč se dativ vyskytuje často ve větách s těmito substantivy.

Ve větách, které neobsahují substantiva, která mají nutné obligatorní valenční doplnění přináležitosti, je dativ skutečně fakultativní v srbsštině i v češtině. I když v některém kontextu je přítomnost tohoto dativu vhodnější.

Používání dativu posesivního má v srbsštině také omezení. Ve větách s více než dvěma doplněními posesivní dativ se automaticky váže na to doplnění, které není v nominativu.

3.2.4 JEST MI NĚCO

Tématem této části je sloveso *být*, které zpravidla plní ve větě funkci plnovýznamového přísudku nebo funkci spony v přísudku jmenném. Název této kapitoly *Jest mi něco...* je převzat z Příruční mluvnice jazyka českého od J. Gebauera (1925). O spojení *jest mi něco* píše Gebauer (1925) ve své gramatice v odstavci věnovaném dativu posesivnímu. Právě dativ v tomto spojení bývá podle něho nazýván dativem přivlastňovacím. Jako příklad uvádí rčení: *Jest mi jméno Jan*. Slovo

jméno se podle něho může vynechat: *Jest mi Jan*. Důležité je, že v dnešní češtině není obvyklé použít tento typ dativu ve větě, ve které je plnovýznamovým přísudkem sloveso *být*. Není pro nás podstatné, jestli se takovéto konstrukce používaly v Gebauerově době. Gebauer se tady možná nechal ovlivnit starými texty. Jiná situace je v srbštině.

- ...*vidim ga kako nas traži pogledom u bedemu stranih, nepoznatih lica koje ne znaju čak ni kako mu je ime, ni odakle je došao, ni šta hoće...* (Kapor, s. 252)

- *...*vidím ho, jak nás sleduje pogledem v hradbě cizích neznámých tváří, který nevědí ani, jaký mu je jméno, ani odkud je, ani co chce...*

Vidíme, že tento příklad je přímo totožný s Gebauerovým: *Jest mi jméno Jan*.

V učebnici Srbocharvátštiny pro cizince Boža Ćoriće (1985) jsou cvičení, která po studentech chtějí, aby převáděli věty s přivlastňovacími slovy na konstrukce s dativem. Důležité je, že v těchto větách je přísudek jmenný se sponou *být*. Toto cvičení je důkazem, že autor považuje dativ a posesivní zájmeno za synonymní.

Např. - *To je tvoja kuća?* - *Da, moja je.* - *Kuća ti je velika.* - *Da, kuća mi je velika.*

Pokud bychom poslední větu přeložili do češtiny: *Ano, dům mi je velký*, došlo by k významovému posunu, který vysvětlíme níže. Zatím pouze konstatujeme, že pro dnešní češtinu platí, že vyskytuje-li se v české větě přísudek jmenný se sponou, dativ volný nemá posesivní význam a chybí i význam prospěchový.

Toto omezení v češtině je pravděpodobně dáno tím, že *být* je sloveso sponové, nemá žádný konkrétní lexikální význam, svůj význam získává až tím, co popisuje. Ve větách s *být* se pojednává o jediném substančním denotátu, substantivum, které následuje po slovese *být*, označuje třídu. Toto sloveso má podle Piřhy (1992) z tohoto důvodu omezenou valenci.

Sloveso *být* na sebe neváže dativní konstrukci v uvedených příkladech, protože tato schopnost je u něho omezená. Jedinou možností je, že se tento dativ neváže přímo na sloveso, ale všechny členy věty, jedná se tzv. dativ zřetelový, o kterém bude řeč níže. V srbštině jsou ale takové věty možné. Opět bychom se mohli domnívat, že je tomu tak proto, že dativ se tady neváže na sloveso, ale na substantivum a má funkci atributu.

Výše jsme hovořili o tom, že dativ posesivní bývá přítomen ve větách, ve kterých se vyskytují substantiva, která označují části lidského těla. Řekli jsme, že

Macháčková (1992) označuje takové věty za centrum přivlastňovacího dativu v češtině. Nyní si uvedeme věty ze srbské literatury, které tuto podmínku splňují, obsahují tato substantiva, jejich překlad do češtiny pomocí posesivního dativu ale není vhodný:

- *Usta su **mi** tako zapušena. (Kapor, s. 214)*

- **Ūsta jsou mi (tak hodně) ucpaná.*

- *Pokušao sam da joj dam znak, ali ruke su **mi** bile stešnjene pa sam samo očajnički namigivao... (Kapor, s. 89)*

- **Pokoušel jsem se jí dát znamení, ale ruce mi byly stísněný, tak jsem jenom zoufale mrkal.*

- *Bio je mesec mart, mrazan i dalje, Slavonac, komšija, vratio se sa fronta.*

*Lice **mu** je bilo olovno, tamnojubičasto, poštapao sve velikom štakom... (Ćosić, s. 98)*

- **... Tvář mu byla olovnatá, tmavě fialová...*

V uvedených příkladech bylo ve většině příkladů použito tzv. adjektiv slovesného původu, která jsou utvořena z příděstí trpného. V dnešní češtině je velká tendence užívat tato adjektiva ve větách, ve kterých máme více na mysli stav chápaný jako z děje vyplývající vlastnost. Jsou to věty s významem stavovým, ve kterých je možné použít i příděstí trpné, ale to dnes ustupuje.

V srbské plní dativ v těchto příkladech funkci posesivní. V češtině tomu tak není. Vidíme, že dativu v českých překladech chybí posesivní význam. Prospěchový význam dativu kontextem není vyžadován. A to opět přesto, že v těchto větách se vyskytují substantiva označující části těla.

V příkladech, ve kterých bychom mohli o prospěchovém významu uvažovat, bychom snad mohli dativ použít. Takové vyjádření ale chápu jako stylově příznakové. Součástí vět je vedle spony *být* také přísudek jmenný, který vytváří lexém slovesného původu. Vidíme, že vhodnost dativu opět ovlivňuje především sloveso.

- *Vojnici na tenkovima jeli su hleb i pekmez, crn, šljivov, uši su **im** od toga bile uprljane. (Ćosić, s. 103).*

- *Vojáci na tancích jedli chléb s povidlama černýma, švestkovýma, uši jim od toho byly ušpiněné.*

Ještě si všimneme jedné drobnosti. Pekićův hrdina A. Gavrilović v románu *Odbrana i poslednji dani* ve svém vyprávění občas vynechává sloveso, což je tady rysem hovorovosti. Chybí většinou právě sloveso být. Výše jsme řekli, že v srbstině je možné použít dativ v konstrukci, ve které není sloveso. V těchto větách je sloveso pouze vypuštěno. Je to důkaz, že dativ posesivní se používá i v hovorovém srbském jazyce.

• *A kad je sutra stvarno došao, lice mu crno kao zemlja u jesen. (Pekić, s. 64)*

• *A když pak na druhý den opravdu přišel, vypadal jako boží umučení. (překlad J. F., s. 69)*

Ke slovesu *být* má blízko sloveso *mít*, které v některých případech bývá řazeno mezi slovesa sponová. Věty s přísudkem *mít* bývají v těchto případech převeditelné na věty s přísudkem jmenným se sponou *být*. Nás v této práci příliš nezajímá, v kterých případech patří sloveso *mít* mezi slovesa sponová. Důležitý je pro nás lexikální význam slovesa *mít*. Věta se slovesem *mít* obsahuje objekt, který připadá subjektu věty. Piťha (1992) uvádí, že sloveso *mít* vyjadřuje, že subjekt má v dané chvíli možnost disponování s objektem, sloveso *mít* vyjadřuje vztah přináležitosti. *Mít* znamená mít u sebe, mít s sebou. Např.

On má tvou knihu.

On v současné době disponuje tvou knihou. Použití slovesa se rozšířilo i abstrakta a jevy, které nemůžeme přímo vlastnit.

Důležité je, že ve větách s přísudkem *mít* není v češtině obvyklé použít dativní konstrukci. Není tedy možné předcházející příklad upravit takto: *On má ti knihu*. Sloveso *mít* tento člen na sebe neváže, i když jeho valenční schopnost je větší než u slovesa *být*. (Sloveso *mít* na sebe může vázat doplněk.) Právě proto, že se dativ neváže na sloveso, mohli bychom ho ve větě *On má ti knihu*. interpretovat jako dativ etický.

Srbská literatura nám poskytla příklady, ve kterých je dativní konstrukce ve větě s přísudkem *mít*. Příkladů je podstatně méně než vět s lexémem *být*. Sloveso *mít* už totiž vyjadřuje posesivní vztah mezi jmény v nominativu a akuzativu, dativ ve větách se slovesem *mít* může vyjadřovat vztah pouze k nominativnímu doplnění.

Použití dativu v těchto příkladech má příznak knižnosti. Vidíme, že tři z uvedených příkladů jsou v záporu a následuje po nich genitiv záporový. Konstrukce

nema mi nečega se blíží frázi. V těchto příkladech není lehké rozhodnout, o jaký typ dativu se jedná. Jestli jde o posesivní, prospěchový nebo subjektivní dativ. To, že chybí syntaktický vztah mezi slovesem *mít* a jménem v dativu, by mohlo nasvědčovat tomu, že se jedná o dativ posesivní, který je přívlastkem. Na druhou stranu poslední příklad přeložil překladatel do češtiny pomocí předložky *pro*+akuzativ. Tedy konstrukce, která má spíše význam prospěchový. K akuzativu se ještě vrátíme v následující kapitole. Naše interpretace by asi závisela na jednotlivých příkladech.

- *Krv pogamu, izgleda, imala mu je ćerka.* (Savić, s. 67)

- *Krev pohanskou, zdá se, měla jeho dcera.*

- *Pljucnu u vrhove prstiju i protrlja oči. -Nema mi lančeta- zatuži Fatima.* (Savić, s. 48)

- *Plivne si na konečky prstů a protře si oči. -Nemám svůj řetěz-...*

- *Ševio sam Cicu Rakić muž joj ima prcoljak.* (Savić, s. 20)

- *Znásilnil jsem Cicu Rakić, její muž má...*

- *Ruka mu nema težinu, slova mu sipkaju po papiru.* (Petrović-Opsada, s. 191)

- *Ruku nemá dost pevnou, písmena mu poskakují po papíru.*

- *Toliko je greh bio veliki da mu ni domaćeg imena nismo imali, nego smo tudje morali da iznajmimo...* (Pekić, s. 46)

- *Šlo o tak veliký hřích, že jsme pro něho ani neměli naše srbské jméno, ale museli jsme si vypůjčit zahraniční...* (překlad J. F., s. 46)

- *...te dom mi ima dimnjaka, te konj mi je pravi at...* (Petrović-Sve što znam., s. 59)

- *...můj dům má komín, můj kůň je pravý plemenný hřebec ...*

Vidíme, že ani v jednom z předcházejících příkladů jsme v českém překladu nepoužili dativ posesivní. Je to důkaz, že ve spojení se slovesem *mít* není použití dativu v češtině možné.

3.2.5 VĚTY S POSUNUTÝM VÝZNAMEM / DATIV ZŘETELOVÝ

Uvedli jsme již řadu příkladů ze srbské literatury, ve kterých bychom při překladu do češtiny dativ posesivní nepoužili. Při překladu některých vět ze srštiny

je možné získat i věty, ve kterých český překlad při zachování dativní konstrukce implikuje jiný význam než v originále. Ve většině těchto příkladů dativ ztratil svůj význam posesivní a na jeho místo nastoupil význam jiný. Příkladů, ve kterých by došlo k významovému posunu, není mnoho. Mezi nejlepší příklady patří ten první z románu Foliranti.

- *Bili smo do neba zahvalni Mimi što ničim nije pokazala da **nam dom** smrdi.*

(Kapor, s. 65)

- *Byli jsme do nebes vděčný Mimě, že nijak nedala najevo, že **nám dům** smrdí.*

• *Sledeće godine otkrivamo **mu tragove** na dalekoj Insulmi. (Kiš-Grobnica, s. 120)*

• *V následujícím roce nalézáme **jeho stopy** v daleké Insulmě. (překlad D. N., s. 78) [V následujícím roce **mu** nalézáme **stopy** v daleké Insulmě. (překlad se zachovaným dativem)]*

V prvním příkladě má v českém překladu dativ funkci zřetelovou. *Nám se zdá, že dům smrdí.* Z kontextu ale vyplývá, že význam původní srbské věty je: *náš dům smrdí.* A právě tuto skutečnost nedala dívka Mima najevo.

Získali jsme jiný typ volného dativu, který se v českém lingvistice nazývá dativ zřetelový. Dativ tu vyjadřuje osobu zainteresovanou na celé složce sdělení, nikoli pouze na jedné složce sdělení. Podle Poldaufa (1962) obsah platí jen v říši představ této osoby, jejich dojmů, který nemohou jiní ověřit. Poldauf mluví o tom, že pečlivý stylističtina užívá takový dativ jen v případech, kdy nemůže dojít k nedorozumění, protože bychom často mohli vztáhnout takový dativ k některé substantivní složce. Proto teprve výrazy *zdát se, jevit se, připadat* podtrhnou podle Poldaufa žádoucí subjektivnost.

Nenašel jsem, že by nějaká srbská gramatika pracovala konkrétně s termínem dativ zřetelový. Neznamená to, že by se ale v jazyce neužíval. Na základě Poldaufovy studie se zdá, že můžeme dativ zřetelový použít v každé české větě a dát tak najevo, že její obsah platí vzhledem k osobě v dativu. Obvykle ale takový zcela nezávislý typ dativu působí stylově příznakově, najdeme ho spíše v literatuře než v běžném hovoru. Typický Poldaufův příklad: *Hodiny mu šly nějak pomalu.* můžeme přeložit do srbštiny: *Sat mu je išao nekako usporeno.*

V druhém případě má dativ při překladu do češtiny význam prospěchový a blíží se dativu vazebnému (odkrýt, odhalit, nalézt komu co). V obou větách jsme opět při překladu do češtiny zachovali dativní tvar. Je zajímavé, že bychom potom těmto větám nerozuměli, přestože se jedná o jasný kontext, došlo by totiž oproti srbskému originálu k posunu ve významu.

Zvláštní kapitolu opět tvoří přísudek jmenný se sponou *být*. Už výše jsme mu věnovali pozornost a řekli jsme, že v češtině dativ v těchto případech není příliš vhodný. O dativu můžeme uvažovat, je-li přísudkem jmenným slovo slovesného původu.

- *...uvek bi njega izabrali, ma o kakvom se filmu radilo, jer **mu** je prepotopski staro lice bilo veoma upotrebljivo. (Kapor, s. 156)*

- *...vždy by ho vybrali, a' šlo o jakýkoli film, protože **mu** předpotopni stará tvář byla velmi použitelná.*

- *Pisao je pesme o biću i ništavilu, o puerilizmu i smrti. **Pesme su mu** bile nerazumljive, podjednako ih nisu shvatale kasirke s kojima je spavao, kao ni pesnici koji su ga hranili. (Ćosić, s. 138)*

- **Psal básně o bytí a nicotě, o dětinskosti a smrti. **Básně mu** byly nesrozumitelné, naprosto je nepochopily barmanky, s kterými spal, jakož i básníci, kteří ho živili.*

V těchto příkladech má dativ v srbském originále význam posesivní. V českém překladu bychom ho takto neinterpretovali. Mohli bychom ho chápat jako prospěchový/ zřetelový. Problém je, že nevíme, o čí prospěch/zřetel tady jde. Jakoby do vět vstupovala další osoba, která je vyjádřená právě dativem.

- *Da, kuća mi je velika. (B. Ćorić, 1985)*

- *Ano, dům je mi velký.*

V tomto příkladě bychom dativ mohli interpretovat jako prospěchový, zřetelový nebo judikativní. Judikativní dativ je další typ volného dativu a zmiňuje ho Encyklopedický slovník češtiny (2002). Je patrné, že můžeme stále rozšiřovat počet podtypů dativu volného. Vidíme, že se překladem dostáváme od původního posesivního významu v srbskému k jinému typu dativu.

Takový typ dativu používáme běžně například při nakupování: *Ty boty jsou mi velké*. Jde pravděpodobně o ustálené spojení v dané situaci. Samotná věta *Dům je mi velký* se nezdá příliš vhodná. Pokud bychom v češtině chtěli vyjádřit tento význam, pravděpodobně bychom v češtině dali přednost akuzativu s předložkou *pro*. *Dům je pro mě moc velký*. / *Mám velký dům*.

Dativu zřetelovému/prospěchovému konkuruje v jazyce akuzativ s předložkou *pro*. Mezi dativem a akuzativem je rozdíl významový. Akuzativ jakoby implikoval vnější (ekonomickou) výhodu nebo zřetel. Dativ volíme, komunikujeme-li s osobami blízkými. Užití dativu v srbsčině přesně neodpovídá dativu v češtině. Pravděpodobně je trend takový, že v češtině se o něco více používá *akuz.+pro*. Odpověď, proč je tomu tak, je vně syntaktického zkoumání.

Při překladu vět ze srbsčiny bychom také váhali s užitím dativu i v následujících příkladech:

- *Pogled su mu uzvracale oči ocvalih beogradskih lepotica punih nade (...)*
*Oslovljavali su ga sa „gospodine“ na što je ljutito brecao: „Kakav sam **vam** ja gospodin!“* (Kapor, 43)

- *Pohled mu vracely oči odkvetlých bělehradských krásek plných naděje (...)*
*Oslovovali ho „pane“, na což se rozzlobeně utrhoval: „Jaký jsem **vám** já pán!“*

- *Ja sve pevaljke pamtim od rata pa naovamo, one su **mi** bile, kao i drugim rudarima, jedina zanimacija, ali takvu ženu, kao Gocu, dotada nisam video.* (Savić, s. 68)

- *Já si všechny zpěvačky pamatuju od války až do teď, ony **mi** byly jako i ostatním horníkům jedinou zábavou...*

- *Mom srpski nastrojenom ocu bilo je najvažnije da mu deca u pravom srpskom duhu budu odgojena.* (Selenić, s. 41)

- *Pro mého srbsky naladěného otce bylo nejdůležitější, aby mu děti v pravém srbském duchu byly vychovány.*

Vidíme, že český překlad pomocí dativu není nejlepší, trochu pokulhává. Nedá se říci, že by nebyl možný. Pravděpodobně bychom ale dali přednost předložce s významem zřetelovým *pro+jméno* v akuz. *Jaký jsem já pro vás pán./ ...byly pro mě jako i pro ostatní horníky jedinou zábavou...* Ve všech větách je opět přítomen přísudek jmenný se sponou *být*.

Tady bychom chtěli jenom krátce zmínit Trávníčka (1962). Tato práce by se neměla zabývat jazykovou diachronií, proto Trávníčkova pozorování pouze konstatujeme. Trávníček mluví o tom, že některé staročeské jmenné věty dnes nejsou možné. Tyto věty se přizpůsobují větám slovesným, slovesné věty na ně působí. Tyto věty se blíže určují akuzativem.

3.3 ETICKÝ DATIV/ ETIČKI DATIV (Dativ interesovanja)

K volnému typu dativu patří také dativ ethicus (etický dativ/ etički dativ/ dativ interesovanja), v české lingvistice můžeme použít termín dativ sdílnosti. Má blízko k posesivnímu dativu. Vyjadřuje se jím náklonnost a zájem, blízkost k člověku, s kterým hovoříme.

Encyklopedický slovník češtiny (2002) hovoří o dativu emocionálním: *To je mi pěkný pořádek.* a o dativu kontaktovém: *On ti// vám z toho byl celý nesvůj.* Vždy má takový dativ povahu partikule, nejde o větný člen.

Srbské gramatiky uvádějí, že se nejčastěji používá ve tvaru dativu zájmena první osoby a také dativu zájmena osoby, se kterou se mluví. Používání tohoto dativu je vlastnost hovorové srbštiny. Typickým příkladem použití dativu etického v srbštině je otázka: *Kako si mi?*, kterou v češtině neznáme. V srbštině je etický dativ signál familiárního emocionálního vyjadřování, proto se používá v neoficiálním hovorovém jazyce.

„Širok je dijapazon osećanja i emocionalnih preliiva koji se izražavaju rečenicama sa oblikom etičkog dativa. Njima se izražava radost i oduševljenje, sažaljenje i saosećanje, nipodaštavanje, nezainteresovanost i ironija, čudjenje i iznenadjenje govornog lica u datom komunikativnom procesu, kao i njegovo neslaganje između realne i fiktivno zamišljenjene predstave. Etički dativ je integralni deo rečničkog tkiva, on se ne odnosi ni na jednu reč u rečenici, već samo rečničnu informaciju obogaćuje dodatnom komponentom-emocionalnošću. Etički dativ se iz rečničkog tkiva može eliminisati, ali tada rečenica gubi svoju ekspresivnost, odnosno modalnost.“ (Lj. Milinković 1988, s. 187)

Následující příklady potvrzují to, že etický dativ může v srbštině vyjadřovat různé sémantické odstíny. Příklady pocházejí z románu B. Čopiće - *Prolom*. Etický

dativ tady najdeme pouze v přímé řeči postav. To dokazuje, že etický dativ je v srbské typický pro hovorové vyjadřování.

Překlad do češtiny ukazuje, že v češtině etický dativ téměř nepoužíváme. Blízký vztah k adresátovi vyjadřujeme jinými prostředky. Lj. Milinković (1988) roztrídil příklady s etickým dativem do několika skupin podle sémanticky, kterou daný dativ vyjadřuje. Z tohoto třídění je patrný rozsah významů, který dativ etický může v srbské vyjadřovat. Milinkovićovo třídění jsme přijali i v naší práci.

„Primeri rečenica sa etičkim dativom kojima se izražava radost i oduševljenje, čudjenje i iznenadjenje.“ (Lj. Milinković, s. 187)

• - *Vidi ga kako **mi** je porastao, kako je zborit i jedar, pravi djed!* (Ćopić, s. 22)

• - *Hele, jak on vyrostl...*

• - *Milošu, ja sam **ti**, brate, komunista.* (Ćopić, s. 81)

• - *A Miloši, abys věděl, tak já jsem komunista.*

• - *E, komšija hajde, pa čemo u Njemačku, na rad. Mi smo **ti** ta komisija koja šalje tamo.* (Ćopić, s. 338)

• - *My jsme totiž ta komise, která tam posílá lidi.*

• - *Eto **ti** ga sad!* -

• - *Hele ho!* -

„Primeri rečenica kojima se izražava negativan stav govornog lica prema nekome ili nečemu. Ove rečenice se dodiruju sa rečenicama kojima se izražava čudjenje i neverica.“ (Lj. Milinković, s. 188)

• - *Gle, kakva su **mi** oni vojska. Tebi je banda vojska.* (Ćopić, s. 354)

• - *Co je to za armádu. Pro tebe je armáda banda zbojníků.*

„Rečenice kojima se izražava nipodaštavanje i potcenjivanje.“ (Lj. Milinković, s. 188)

• - *I ja sam **ti**, moj sinko, svakako živila, svakako...* (Ćopić, s. 48)

• - *Můj zlatej, já jsem zatím všelijak žila...*

• - *A ti Mujice? Nešto si **mi** potamnio?* (Ćopić, 244)

• - *A ty Mujico? Nějak jsi **mi** ztmavnul?*

„Rečenice kojima se izražava nipodaštavanje i potcenjivanje.“ (Lj. Milinković, s. 188)

- - *Ih, e jest mi ustaša! – s potcenjivanjem pomisli Todor... (Ćopić, s. 14)*

- - *To je mi ustaša! – pomisli si s despektem Todor...*

„Rečenicama sa etičkim dativom se izražava i neslaganje između postojeće i fiktivno zamišljene predstave, dakle neslaganje između realnog i fiktivnog.“ (Lj. Milinković, s. 189)

- *Nije vam ovo Gornja Mahala koju ste popalili i pobili, ni strašljivi Jasenak koji je izbjego, a vama ostavio na čuvanje med i teoce. (Ćopić, s. 347)*

- *To není žádná Horní Mahala, kterou jste zapálili...*

Z příkladů z románu *Prolom* vidíme, že jsme při překladu do češtiny zachovali dativ etický pouze u dvou z devíti příkladů. Dativ etický používáme v češtině méně než v srbské, preferujeme jiné kontaktní prostředky.

4. DATIV PŘEDLOŽKOVÝ

Dativ je pádem bezpředložkovým i pádem předložkovým. V používání předložek najdeme také rozdíly mezi srbskou a češtinou. V této práci se nebudeme zabývat podrobně všemi předložkami, které se mohou pojít s dativem. V obou jazycích se s dativem mohou pojít předložky primární i sekundární. Mezi ty základní předložky s dativem patří: *k, proti/ nasuprot, navzdory/ uprkos, díky/ zahvaljujući/ blagodareći* atd. Pozornost budeme věnovat pouze rozdílu mezi oběma jazyky. Dativ předložkový se často prolíná s dativem vazebným, tzn. je nutným doplněním slovesa nebo substantiva, např.: *Marko je došao ka vratima* a my jsme se ho už tedy dotkly v kapitole věnované slovesným doplněním v dativu..

4.1 PŘEDLOŽKA *k* (ka/ ke)

Základní předložkou, která se pojí ve obou jazycích s dativem, je předložka *k*. Je to předložka, která se pojí pouze s dativem.

Používá se především ve významu místním, ve významu směru pohybu, přibližování se, otáčení atd., je odpovědí na otázku *kam?*.

Další významy předložky *k* v češtině:

- ve významu časovém - používá se významu přibližování se k danému časovému úseku: *k večeru*
- ve spojení s jídlem: *k obědu*
- ve významu vztahu: *Byl k ní velice laskavý.*
- ve významu příslušnosti: *K těm černým šatům si musím vzít černé boty.*

4.1.1 PŘEDLOŽKA K +DOPLNĚNÍ MÍSTA

Sledováním rozdílů mezi oběma jazyky zjistíme, že v srbskéštině se v některých případech předložka *k* ve významu místním nepoužívá, ačkoli v češtině je nezbytná. V některých z následujících příkladů se jedná o rozdíl ve valenci slovesa. Ve zkoumání vyjdeme z monografie Lj. Milinkoviće (1988). Autor si tady všímá, že v ruštině je také předložka *k* obligatorní (stejně jako v češtině), ale v srbskéštině chybí. Snaží se rozdělit slovesa podle významu do skupin, a tak se snaží najít skupiny sloves, se kterými se předložka *k* používá, nebo nepoužívá.

„Ako se u poziciji upravne reči konstrukcije nalaze glagoli koji znače početak kretanja i usmereno kretanje ka orijentiru - lokalizatoru kao cilju tog kretanja bez signalizacije dospevanja do tog orijentira - cilja (...) u srpskohrvatskom jeziku ekvivalentna je konstrukcija *k+dativ*, *prema+dativ* i *dativ bez predloga*.“ (Lj. Milinković 1988, s. 106)

Jako příklady uvádí tyto věty:

- (...) *a Obrad polako i oprezno, usitnjenim korakom podje prema lokvi.*
- (...) *,ale Obrad se pomalu a opatrně, krátkými kroky vydá ke kaluži.*
- (...) *- i uputi se žurno vratima.*
- (...) *– a vydá se rychle ke dveřím.*
- *Išle smo kao pijaci ka provaliji (...)*
- *Šly jsme jako pijáci k propasti (...)*
- *Pliva prema suprotnoj obali.*
- *Plave k opačnému břehu.*
- *Artemije pojuri prozoru, ali nije uspeo da isprati pogledom karirani jesenji kaput (...)*

• *Artenije se rozběhne k oknu, ale nepovede se mu pohledem vyprovodit kostkovaný podzimní kabát.*

• *Povede ih prema Poviji - tamo je, reče, najpotrebnije.*

• *Odvede je k Poviji...*

„Upotreba dativa bez predloga u ovim konstrukcijama, za razliku od konstrukcija *k+dativ* i *prema+dativ*, u srpskohrvatskom jeziku je ograničena i svodi se na primere kada su u poziciji orijentira - cilja lekseme tipa *vrata, prozor* i sl., dakle lekseme kojima se signalizira kretanje ka orijentiru koji se nalazi u neposrednoj blizini.“ (Lj. Milinković 1988, s. 107)

Další skupiny sloves charakterizuje Lj. Milinković (1988) takto: „Ako se u poziciji upravne lekseme konstrukcije nalaze glagoli koji znače približavanje i dospevanje do orijentira - lokalizatora (...) ekvivalentan je najčešće dativ bez predloga *i* - redje - konstrukcija *k+dativ*, jer njihova alternativnost uslovljena leksičko-gramatičkim karakteristikama upravnih glagola.“ (Lj. Milinković 1988, s. 107) Tady jako příklady uvádí věty se slovesy: *približavati se, bližiti se, pristupiti, primaći, prići*. Tato slovesa uvádí ve větách bez předložky *k*. Domníváme se, že z jeho vysvětlení není zcela jasné, která slovesa patří do první skupiny a která do druhé.

Co je však důležité, že zatímco srbština často předložku *k* nepoužívá ve spojení se slovesy s jasným určením pohybu, v češtině je tato předložka nezbytná. Srbská literatura nám poskytla řadu příkladů, ve kterých se sloveso nepojí s předložkou *k*, ač v češtině je tato předložka nezbytná.

Sloveso: *doći/ dolaziti = přijít, přijet, doći do čega = dospět k čemu, d. do zaključka = přijít k závěru, došlo je do sukoba = došlo ke sporu, do toga mora doći = k tomu musí dojít, d. do novca = přijít k penězům, d. na vlast = dostat se k moci*

• ***Dolazi nam što češće možeš!*** (Petrović-Opsada, s. 57)

• ***Chod' k nám co možná nejčastěji.***

• *Ne idemo kod dede, bili smo samo jednom, prošle godine, i on me je pitao kada ćeš opet da mi dodješ, sine moj, a mama nije ništa rekla kada smo se vratili, samo je stalno ponavljala: dabogda crk'o, satir matori, dabogda crk'o.* (Pantić, s. 116)

• *...a on se mě zeptal, kdy ke mně opět přijdeš, syne můj...*

• „Upropastio mi je najdražu tkanicu!“ prva je **sebi došla** baka, ali se za tudjincem, niz put, već dizala prašina. (Petrović-Sve što znam, s. 43)

• „Zničil mi nejmilejši látku!“ první **k sobě přišla** babička...

• Marko je **došao k meni**. (Stanojčić, Popović-Gramatika srpskoga jezika, s. 282)

• Marko **přišel ke mně**.

• Sredinom maja **dolazi do suočenja** izmedju ove dvojice i Novskog. (Kiš-Grobnica, s. 113)

• V polovině května **došlo ke konfrontaci** s Novským. (překlad D. N., s. 74)

Vidíme, že konstrukci *doći do* překládáme do češtiny *přijít k*.

Sloveso: *prići/ prilaziti* = *přistoupit, přiblížit se/ přistupovat, přibližovat se*

• Osećala se bedno, odjeknuo je počasni plotun, na njene oči kovčeg sa očevim telom odneli su do kamiona, spaljivale se vrši na drugom groblju, negde na rubu grada, i mala grupa ljudi se razišla, **prišao joj** je grobljanski fotograf da naplati slike i sala za ispraćaj se potom ispraznila. (Pantić, s. 38)

• ...a malá skupina lidí se rozešla, **přišel k ní** fotograf, aby zaplatila za fotografie...

• Čeljstnikov tada **prilazi usplahirenoj ženi**, poljubi je izmedju bujnih grudi i kaže joj... (Kiš-Grobnica, s. 40)

• Čeljstnikov **přistoupí k třesoucí se ženě**, políbí ji mezi těžká prsa a praví... (překlad D. N., s. 27)

Sloveso: *poći* = *vydat se na cestu, odejít, odjet (poći na bolje-obrátit se k lepšímu)*

• Zatim, ohrabren, prepodobni **podje ka zgradi** trpezarije, u kojoj se bratstvo od svitanja sabiralo oko dogovora – šta im je činiti posle onakvog, strahotnog vidika iz Braničeva. (Petrović-Opsada, s. 187)

• ...se **vydá k budově** jídelny...

• Marko je pošao **ka/ prema vratima**. (Stanojčić, Popović-Gramatika srpskoga jezika, s. 282)

• Marko se vydal **ke dveřím**.

Uvedené příklady obsahují slovesa odvozená od slovesa *ići* různými prefixy. Vidíme, že v češtině musíme u těchto sloves použít ve spojení s příslovečným určením místa předložku *k*. Na druhou stranu z příkladů: *...Marko je pošao ka vratima.../ ...prepodobni podje ka zgradi.../ ...Marko je došao k meni...* vidíme, že předložku *k(a)* můžeme použít i v srbské. Použití předložky *k* jakoby bylo redundantní, směr vyjadřuje již prefix slovesa pohybu. V srbské je však použití bez předložky častější.

Sloveso: *pritrčati* = *přiběhnout*

- *Kolins pritrča stolu, upali lampu i prinese je. (Kiš-Bašta, s. 185)*
- *Collins priběhne ke stolu, rozsvítí lampu a pristrči ji bliž. (překlad D. K., s. 257)*

Sloveso: *primaći/ primaknuti se* = *přisunout se, přiblížit se*

- *Ljudi koje, da ponovim, svakodnevno upoznajem, obično misle da sam ignorant, ali ne, to je kod mene znak stvarne nemoći da doprem do drugih, da ih primim i razumem kao što primam i razumem sebe, u stvari, nevolja je u tome što ne umem čak ni to, da se **primaknem sebi**, jedva pamtim i sopstveno ime... (Pantić, s. 58)*
- *...svízel je v tom, že neumím pochopit sám sebe, sotva si pamatuju i vlastní jméno.*

Sloveso: *nagnuti se* = *nahnout se, naklonit se, nachýlit se, sklonit se*

- *Medjutim, pre nego što je sveštenik počeo da čita ono što priliči uz obred krštenja, jedan **mi** se od one dvojice fratara **nagnu** na uvo i reče mi da kažem da sam prihvatio obred krštenja svojom voljom, inače biću ubijen. (Kiš-Grobnica, s. 131)*
- *Než začal číst slova rituálu, **naklonil se ke mně** jeden z mých strážců a pošeptal mi, abych řekl, že tu jsem dobrovolně, jinak mě zabijí. (překlad D. N., s. 85)*

Sloveso: *bližiti* = *přibližovat se, blížit se*

- *Iz snopa dalekih svetiljki na obali, uskoro poče jedna da se izdvaja i da se uvećava, a vetar donese, kao prethodnicu, buku snažnih motora čamca koji **se bližio brodu**. (Kiš-Grobnica, s. 30)*

• Z řady vzdálených lamp na břehu se záhy jedna začala oddělovat a zvětšovat a vítr přivál jako předvoj hluk silných motorů člunu, **přibližujícího se k lodi**. (překlad D. K., M. N., s. 29)

• Sela sam **bliže prozoru**. (Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance, s. 467)

• Sedla jsem si **blíž k oknu**.

Od slovesa *bližiti se* je odvozeno slovo *bliže*, které se podle předcházejícího příkladu pojí v srbštině s dativem, zatímco český ekvivalent se pojí s genitivem, nebo dativem s předložkou *k*.

Sloveso: *Vratiti se u život, k sebi = přijít k sobě, k vědomí, v. se na stvar = vrátit se k projednávání záležitosti*

• Neka prevrne ceo svod, ako treba neka razmakne svih devet nebesa, neka **mi se ne vraća** bez batara! (Petrović-Opsada, s. 329)

• ...at' se **ke mně/ mi nevrací** bez kočáru!

• **Vratimo se putu!** (Petrović-Sve što znam., s. 66)

• **Vraťme se na cestu!**

• Kako od doktorove porodice sada više nije bilo nikog u životu (žena mu je umrla u logoru a poginuo na frontu), frau Elze se ponovo **vratila svom maternjem jeziku...** (Kiš-Grobница, s. 81)

• Z Taubovy rodiny již nežil nikdo (žena umřela v lágru, syn padl ve válce) a Frau Else se **vratila k mateřštině...** (překlad D. N., s. 53)

Sloveso: *privesti = přivést, dovést (privesti kraju = přivést ke konci)*

• ...dovoljno je da Koršunidze izjavi svoju želju, rečju ili makar samo pogledom, pa da čizme malinove boje bivšeg čekiste Čeljustnikova zablistaju na nogama novog vlasnika (kostika) ili da se, ljubaznošću i milošću kuvara, bivšeg podvođača i ubice, pothrani supruga (bivšeg) sekretara Rajkoma, beloputa Nastasja Fedotjevna M., i **privede Kostiki**, jer Artist voli pretile dame... (Kiš-Grobница, s. 63)

• Nebo bývalý vrah a pasák, nyní kuchař, poslal protekční porci běloučké Nastázii Fedotěvně M., ženě bývalého okresního tajemníka, kterou **ke Kostikovi vodívali**, protože umělec měl rád baculaté dámy... (překlad D. N., s. 42)

Sloveso: pristupiti kome/ čemu = pristoupit ke komu, čemu

• *Kada su utolili i najniže strasti pošto osvojenim gradom nije više imalo šta da se otima i pali, pobednici pristupiše medjusobnom dogovoru.* (Petrović-Opsada, s. 307)

• *..., protože v dobytém městě už nebylo co uloupit a spálit, vítězové přistoupili k vzájemné dohodě.*

Sloveso: priklučiti se = pripojit se, pridružiti se, přidat se

• *Uspit mu se priklučuje na svom sjajnom biciklu Ajmike i vozi neko vreme uporedo s njim, bez reči.* (Kiš-Grobnica, s. 13)

• *Připojí se k němu Ajnike na vrzajícím kole, chvíli jedou mlčky.* (překlad D. N., s. 10)

Sloveso: pridružiti se kome = přidat se ke komu

• *...tri puta vraćaju revolvere u futrole na pomen imena Novskog i pridružuju se oficirskom horu koji kliče Gorko! Gorko!* (Kiš-Grobnica, s. 98)

• *Jen padlo Novského jméno, zastrčili revolvery, nicméně se to opakovalo třikrát, než se i oni přidali k hurónskému řevu posádky: Pusu! Pusu!* (překlad D. N., s. 64)

Sloveso: pribegavati kome, čemu = uchylovat se ke komu, čemu, sahat k čemu, sáhnout po čem

• *Fedjukin tada pribegava poslednjem sredstvu...* (Kiš-Grobnica, s. 116)

• *Fed'ukin sáhl k poslednímu...* (překlad D. N., s. 75)

Sloveso: obratiti se (prema) kome, čemu = obrátit, otočit se ke komu, čemu (o. kome n. na koga = obrátit se na koho)

• *-Ti eto kažeš - obrati se Puhov Nikolki...* (příklad z Lj. Milinković 1988, s. 30)

• *-To říkáš ty - obrátí se Puhov k Nikolovi.*

„Posmatrano dijahrono i srpskohrvatski glagoli *poslati* i *obraćati se* imali su dopunu u dativu s predlogom *k*. (...) Medjutim, u savremenom srpskohrvatskom jeziku ovakve dopune su arhaične.“ (Lj. Milinković 1988, s. 30)

Sloveso: *uzdisati* = *vzdychat*

• *Već nekoliko noći, branioci manastira provodili su u bdenju, neprestano moleći Gospoda da hram izbavi od stradanja. Stalni se poj besprekidno **uzdisao nebesima**.* (Petrović-Opsada, s. 187)

• *Zpěv jako nepřetržitý vzdech se neustále **linul k nebi**.*

Sloveso: *doprineti kome/ čemu=prispět k čemu*

• *...vest da je Zemljanikov glavni inženjer zadužen za postavljanje električnih kablova i instalacija u Petrogradu (vest koja ima i svoju istorijsku potvrdu) samo je **doprinela njegovoj slavi** i uvećala broj poziva.* (Kiš-Grobnica, s. 89)

• *Zpráva, že Zemljanikov je hlavní inženýr, který má na starosti kladení elektrických kabelů a instalací v Petrohradě (zpráva, která má i své historické potvrzení), pouze **zvýší jeho slávu** a znásobí počet pozvání, jimiž je zahrnován.* (překlad D. K., M. N., s. 77)

Sloveso: *težiti nečemu=tíhnout k něčemu*

• *Možda je tu, dubinom svog bića, nekom neobjašnjivom paganskom snagom, koju je oduvek imala (bila je stecište instiktivne energije), nekim prapamćenjem starih civilizacija, nekom nemuštošću, ipak **težila Bogu**, u sebi.* (Pantić, s. 151)

• *...tíhla k Bohu...*

Domníváme se, že uvedená slovesa vyjadřují více či méně nějaký pohyb. Např. sloveso *uzdisati* (*vzdychat*) je v našem příkladě doplněno určením místa.

Naopak sloveso *doprineti* (*prispět*) již pohyb nevyjadřuje, nepochybně je však odvozeno od pohybového slovesa prefixem.

V příkladu *...neka mi se ne vraća bez batara... (...at' se mi nevrací bez...)* můžeme v češtině předložku *k* použít, nebo ji vypustit. V obou případech je ale podle našeho názoru rozdíl, dativ bez předložky vyjadřuje zainteresovanost na daném ději.

Pokud bychom přeložili příklad do češtiny...*da se primaknem sebi.../ přisunout-přiblížit se sobě...*, zjistíme, že použití bez předložky je v češtině možné, ale použití předložky se nám jeví jako vhodnější.

K doplnění místa se ještě v této práci níže vrátíme, až se budeme zabývat jinými srbskými předložkami s dativem.

4.1.2 PŘEDLOŽKA K +JINÉ DOPLNĚNÍ NEŽ MÍSTO

V předcházející kapitole jsme se zabývali použitím předložky *k* ve významu místním. Teď budeme věnovat pozornost jiným typům doplnění.

- *-Gluposti! Čemu okolišenje?! (Petrović-Opsada, s. 132)*

- *-Hlouposti! Nač ty vytáčky?!*

- *... pozvala sam Isidoru, moju sestru, ali ni ona ni onaj njen smotani pisac nisu bili kod kuće, majku nisam mogla da smislim, nisam htela da plaćem, čemu to. (Pantić, s. 110)*

- *...matku jsem nemohla vystát, nechtěla jsem plakat, proč taky.*

Zajímavé je použití *čemu?* v srbsčině ve významu *proč?*, kde v češtině musíme použít předložku *k* - *k čemu?*. Výše jsme řekli, že české předložce *k+dativ* odpovídá v srbsčině často dativ bez předložky. Na příkladu (*čemu/ česky k čemu*) vidíme, že to neplatí jen pro případy s doplněním místním.

Předložka *k* s dativem se v češtině používá také ve významu časovém, vyjadřuje se časový úsek, který se maximálně přibližuje uvedenému času. Vazba *k+dativ* je v češtině jedním z prostředků vyjádření časovým okolností. V dativu se často nacházejí substantiva, která označují části dne (*k ránu, k polednímu, k večeru, ale ne k noci*), názvy částí dne odvozené od názvů jídel (*k obědu* - ve smyslu časovém), velmi častá je konstrukce *ke konci*, naopak ve spojení se substantivem *začátek* se předložka *k* nepoužívá. Méně často pak se používá ve spojení se substantivy, která označují hodiny, roční období. Konstrukci *k+dativ* konkurují jiné jazykové prostředky, např. předložka *kolem+genitiv*, a proto ve spojení s výrazy, která označují datумы nebo názvy dnů v týdnu, konstrukci *k+dativ* nepoužíváme.

Tomuto českému dativu s předložkou *k* jsou v srbštině ekvivalentní různé pády s různými předložkami (např. předložkový instrumentál), nebo příslovce. Ekvivalentní jsou konstrukce, které však můžeme použít i v češtině (např. *oko/ kolem, krajem/ koncem, pred/ před* atd.) Nyní výjimečně vyjdeme z české literatury, protože v srbštině se tento typ dativu nepoužívá. Uvedeme si příklad s předložkou *k+dativ* ve významu časovém z románu *Žert* a jeho překlad do srbocharvátštiny.

• *Vratili jsme se toho dne do kasáren až ke druhé hodině ranní.* (Kundera, s. 56)

• *Vratili smo se tog dana u kasarnu tek oko dva sata poslije ponoći.* (překlad N. K., s. 48)

Výše jsme řekli, že se konstrukce *k+dativ* používá v češtině ve spojení s jídlem např. *k obědu*, tomu je v srbštině ekvivalentní konstrukce *za ručak*.

Dativ s předložkou *k* se v češtině také používá ve významu příslušnosti. Předložce *k* je tady v srbštině ekvivalentní předložka *uz+jiný pád*. (O těchto předložkách viz níže.)

Ještě několik poznámek k předložce *k* na závěr: Z následujícího příkladu vidíme, že konstrukce *staviti nešto pred nečije noge* je v češtině ekvivalentní konstrukce *složit něco někomu k nohám*. A slovu *sučelice* je v češtině ekvivalentní *tváří tvář ke komu*.

• *Dečaci staviše pticu pred Julijine noge, vazalski, ne usudjujući se da dignu svoj pogled.* (Kiš-Bašta, s. 67)

• *Kluci složili ptáka Julii k nohám, vazalsky, neodvážili se k ní zvednout pohled.* (překlad D. K., s. 151)

• *Tada bi dolazilo to bezimeno što je bučno razvaljivalo vrata na našoj sobi, sučelice meni...* (Kiš-Bašta, s. 175)

• *Pak přicházelo to bezejmenné něco, co hlučně rozráželo dveře u našeho pokoje, tváří tvář ke mně...* (překlad D. K., s. 248)

4.2 PŘEDLOŽKA *prema*

Kromě předložky *k(e)/ k(a)* se ve významu směrovém v srbštině používá ještě předložka *prema*. Čeština tuto předložku nezná. Podle Stevanoviće (1986) byla tato předložka příslovcem. *Prema* se používá v těchto významech/ můžeme ji do češtiny podle kontextu přeložit podle slovníku jako *k, naproti, vůči, podle*. Podle Stevanovičovy gramatiky (1986) nejsou předložky *k* a *prema* zcela synonymní. Stevanović se snaží definovat rozdíl mezi oběma předložkami:

„Sa istim osnovnim značenjem kao predlog *k*, sa značenjem okrenutosti, upravljenosti i kretanja u pravcu pojma sa imenom u dativu upotrebljava se i predlog *prema*. (...) Ali ni to još ne znači da se ova dva predloga svagda mogu upotrebljavati jedan mesto drugog. *Prema* se s dativom ne upotrebljava kao dopuna uz glagole koji označavaju dospevanje na cilj, već samo uz one koji označavaju usmerenost u tome cilju, obično uz nesvršene glagole kretanja, ili uz svršene glagole koji označavaju početak kretanja negde u pravcu cilja kome se smeru (...) Taj se predlog pak ne može upotrebiti mesto predloga *k(a)* ni uz nesvršene glagole ako ovi podrazumevaju dospevanje na cilj.“ (Stevanović 1986, s. 375)

Jako příklad uvádí tato slovesa: *nositi k nečemu, doći k nekome, dolaziti k nekome*
Rozdíl dobře vynikne porovnáním těchto příkladů: *ići k doktoru - ići prema doktoru*.
Druhý příklad označuje pouze směr pohybu.

„Ova dva predloga (...) značenjem svojim potpuno podudaraju dok znače okrenutost, upravljenost, pa i kretanje u pravcu izvesnog cilja (...) A dospevanje na sami cilj, odnosno do samog cilja, čije ime stoji u dativu, ovaj padežni oblik može označavati samo s predlogom *k(a)*, dok *prema* znači kretanje na onu stranu na kojoj je cilj, i ništa više od toga.“ (Stevanović 1986, s. 376)

„Tamo gde se dativom s ovim predlozima označava kretanje, fizička upravljenost, odnosno okrenutost cilju, značenje predloga *k(a)* je, kako vidimo, šire od značenja predloga *prema*. Medjutim, za označavanje upravljenosti, odnosno namenjenosti čega apstraktnog, za označavanje stanja, raspoloženja i osećanja, recimo, koje se ima prema pojmu s imenom u dativu, predlog *k(a)* se u savremenom srpskohrvatskom jeziku ne upotrebljava. (...) A kada danas naidjemo na takve primere, osećamo ih kao odveć arhaične.“ (Stevanović 1986, s. 377) Podle

Stevanoviće (1986) je tato předložková vazba typickým doplněním slovesa nebo jiného výrazu, kterým se vyjadřuje stav.

Následující příklady uvádějí použití předložky *prema* a její překlad do češtiny:

- ...*Gould Verskojls je stekao odvratnost **prema svojoj otadžbini**, odvratnost koja je samo jedan od vidova izopačenog i mazohističkog rodoljublja...* (Kiš-Grobnica, s. 23)

- ...*si Verschoyle vypěstoval **ke své vlasti** hluboký odpor, který je jednou z masochistických, perverzních forem vlastenectví.* (překlad D. N., s. 16)

- *Naveo je mnoge pojedinosti iz života i rada Eduara Erioa, naglasio njegovo sitnoburžoasko poreklo, citirao mnoge njegove stavove, naveo njegovu ljubav **prema klasičnoj muzici**...* (Kiš-Grobnica, s. 41)

- *Uvedl několik příkladů z Herriotova života a činnosti, zdůraznil jeho maloburžoazní původ, připomněl jeho světový názor, kladný postoj k dělnickému hnutí, **lásku ke klasické hudbě**...* (překlad D. N., s. 27)

- ...*a na tu moju od grehova konstipiranu dušu kaplje kao vitriol greh zavisti koju osećam **prema svojim drugovima**...* (Kiš-Bašta, s. 89)

- ...*a na mou hříchy ucpanou duši kape jako vitriol hřích závisti, již cítím vůči spolužákům...* (překlad D. K., s. 171)

- *Desna mu se ruka naglo oslobadja začaranosti i, na granici sna i budnosti, on je nagonski pruža **prema revolveru** koji, po staroj dobroj navici, drži pod jastukom.* (Kiš-Grobnica, s. 39)

- *Tu se mu podaří vyprostit pravou ruku ze začarovaného kruhu a napůl pohroužen do snu ji automaticky vztáhne **po revolveru**, který podle starého dobrého zvyku schoval pod polštářem.* (překlad D. N., s. 26)

- ...*Novski se trže, zatim krenu rukom **prema svojoj cigari**.* (Kiš-Grobnica, s. 94)

- *Novský vytřeštil oči a sáhl **po doutníku**.* (překlad D. N., s. 62)

- ...*gradjanin Erio je gledao u plafon, zatim se nagnu **prema svom prevodiocu**, a ovaj **prema drugu Pjasnikovu**. Onda sam zamahnuo kadionicom **prema Nastasji Fedotjevnoj**...* (Kiš-Grobnica, s. 53)

• Občan Herriot hleděl na strop, pak se sklonil **k tlumočnickovi** a ten **k soudruhu Pjasnikovi**. Mával jsem kadidelnicí **směrem k Nastázii Fedotěvně...** (překlad D. N., s. 36)

• ...tada bi se skamenio, zastaklio očima i gledao **prema vratima** koja nije, medjutim, zaključavao. (Kiš-Grobnica, s. 120)

• ...bez hnutí hleděl upřeně **na dveře**, které nikdy nezamykal. (překlad D. N., s. 78)

• Pjer mi dade tri šilinga i isprati me do raskršća puteva od kojih glavni vodi **prema Monžiskaru...** (Kiš-Grobnica, s. 134)

• Pierre mi dal 3 šilinky, doprovodil mě až na křižovatku, která odbočovala **do Mongiscardu...** (překlad D. N., s. 86)

• Jer, **prema talmudskoj doktrini**, kad se neko dobrovoljno i po pravilima hrišćanskim prekrsti... (Kiš-Grobnica, s. 136)

• **Podle talmudu** se musí očišćujícimu obřadu podrobit každý, kdo se nechal pokřtít dobrovolně podle křesťanských zvyklostí... (překlad D. N., s. 88)

• Ali to nije sigurna misao, već sumnja, utisak koji se mijenjao **prema raspoloženju**. (Selimović, s. 57)

• Toto však není bezpečná myšlenka, nýbrž pochybnost, dojem, který se měnívá **podle nálady**. (překlad D. K., s. 42)

Vidíme, že předložka *prema* má v srbštině řadu významů, odpovídají jí různé předložky a pády. Její překlady do češtiny se téměř shodují s tím, co uvádí překladový slovník, až na výjimky: ...*on je nagonski pruža prema revolveru* přeložil překladatel předložkou *po*: *napůl pohroužen do snu ji automaticky vztáhne po revolveru*, ...*zastaklio očima i gledao prema vratima* přeložil překladatel *bez hnutí hleděl upřeně na dveře*.

4.3 PŘEDLOŽKA kod +další předložky

Někdy odpovídají české konstrukci *k+dativ* v srbštině jiné předložky, které se pojí s jinými pády. Lj. Milinković (1988) k tomu říká: „U konstrukcijama sa upravnim glagolima koji znače dospevanje do orijentira - lokalizatoru ili u njegovu neposrednu blizinu (...) konstrukciji *k+dativ* u srpskohrvatskom jeziku mogu da budu

ekvivalentne i konstrukcije *da+genitiv*, *kod+genitiv*, *kraj+genitiv*, *na+akuzativ* i *u+akuzativ*. Genitivna i akuzativna konstrukcija daje precizniju sliku lokalnih relacija od dativske, ali pošto se i one međusobno razlikuju u načinu preciziranja ni među njima nema potpune semantičke ekvivalencije.“ (Lj. Milinković 1988, s. 108)

„Kada se konstrukcijom označava kraj kretanja označenog upravnim glagolom u neposrednoj blizini onog što je označeno dativom u ruskom, odnosno genitivom u srpskohrvatskom, ruskoj konstrukciji *k+dativ* ekvivalentne su u srpskohrvatskom konstrukcije *kod+genitiv* i *kraj+genitiv*.“ (Lj. Milinković 1988, s. 109) V těchto případech odpovídá srbskému předložkovému genitivu v češtině *k+dativ*, stejně jako v ruštině.

• *Onda se vratih odmah kod Saloma i Elizara i preneh im da im brat Rejmon i advokat Žak poručuju...* (Kiš-Grobnica, s. 127)

• *Spěchal jsem k Šalamounovi a Ezdrášovi a vyřídil jim...* (překlad D. N., s. 82)

„Ako predlog *kod* stoji uz genitiv imenice koja označava osobu ili uz genitiv ličnih zamenica, to obično dobija značenje mesta (doma te osobe ili mesta gde radi, gde se osoba nalazi). Tada se predlogom *kod* uz genitiv označava uz glagole kretanja cilj, uz ostale glagole mesto radnje, stanja, zbivanja. (...) Uz glagole kretanja, naročito u zapadnoj varijanti, umesto predloga *kod+genitiv*, upotrebljava se dativ sa predlogom *k(a)* ili dativ bez predloga: *Ona ide k Marku*, ili: *Ona ide Marku*.“ (Mrazović-Vukadinović 1990, s. 352)

Některým slovesům, která se v češtině pojí s předložkou *k+dativ*, odpovídají v srbštině slovesa s jinou předložkou a jiným pádem. „Ovim konstrukcijama se označava fizički kontakt, odnosno spajanje ili dodir nekoga ili nečega sa onim što je označeno leksemom u dativu (...), odnosno u akuzativu (u srpskohrvatskom). Upravnim glagolom se označava vrsta fizičkog kontakta, a leksemom u zavisnoj poziciji sa čime se taj kontakt realizuje.“ (Lj. Milinković 1988, s. 114) Z uvedených příkladů vyplývá, že část těchto sloves má v srbštině předponu *pri*.

- (...) *oni su se lepili za nju kao osipe za groždje.*
- (...) *lepili se na ni jako vosy na hrušky.*
- (...) *privezao konja za kočije (...)*
- (...) *přivázal koně ke kočáru (...)*

- (...) *da su se prsti zalepili za rapavu dasku* (...)
- (...) *že se prsty přilepily k drsné desce* (...)

Sloveso: *pripiti se uz*=*přitulit se k, přitisknout se k*

• (...) *i već se sa bezgraničnim potčinjavanjem pripila uz tvrdo Zavarihinovo rame.* (příklady z Lj. Milinković 1988, s. 113)

• (...) *a už se s absolutní podrížeností přitiskla k tvrdému Zavarichinovu ramenu.*

Sloveso: *priljubiti se* = *přitisknout se, přilepit se*

- *Julija je bila sasvim priljubljena uz mene...* (Kiš-Bašta, s. 71)
- *Julie se ke mně přitiskla...* (překlad D. K., s. 154)

Sloveso: *prinositi* = *přinášet, prinositi kome, što* = *dávat, nabízet komu, co, p. čašu k ustima* = *přibližovat, přikládat*

• *Kad god mi se pruži prilika, prinostim dlan uz vrelu ploču šporeta ili se štipam do suza.* (Kiš-Bašta, s. 75)

• *Kdykoli se mi naskytla příležitost, přiložil jsem dlaň k horkému plátu sporáku nebo jsem se štipal, až mi vyhrkly slzy.* (překlad D. K., s. 158)

Sloveso: *prikupljati*=*shromáždit se k*

• *Ali, po njenoj nervoznoj zabrinutosti i žurbi sa kojom su ih prikupljali za odlazak kući deca su shvatila da se dogodilo nešto ozbiljno i rdjavo.* (Lj. Milinković 1988, s. 148)

• *...podle její ustaranosti a spěchu, se kterým je shromažďovali k odchodu domů...*

Sloveso: *dovoditi koga, kamo nebo kuda* = *přivádět, dovádět*

d. koga u što nebo do čega (u smešnu situaciju) = *přivádět, uvádět do nějaké situace, d. u nepriliku* = *přivádět do nepříjemné situace, d. u napast/ iskušenje* = *uvádět k pokušení, d. do očaja* = *přivádět k zoufalství, d. u škripac* = *přivádět do úzkých, d. u pitanje* = *uvádět v pochybnost*

Tomuto slovníkovému heslu slovesa *dovoditi* z překladového Srbocharvátsko českého slovníku (1982) následný český překlad přesně neodpovídá:

• *...i rekoh im da ih ne cepaju, jer čitanje mnogih knjiga dovodi do mudrosti...*
(Kiš-Grobnica, s. 128)

• *...řekl jsem, že četba vede k moudrosti...* (překlad D. N., s. 83)

Sloveso: *dopirati do čega* = *sahat, dosahovat k čemu, až kam*

• *...prespavao je u sterilnom pejzažu bolničkih odaja punih pet nedelja i od tada svetska graja kao da nije više dopirala do njega.* (Kiš-Grobnica, s. 148)

• *...pět týdnů spal ve sterilním prostředí nemocničních pokojů a od té chvíle, zdá se, již k němu ruch světa nedoléhá.* (překlad D. N., s. 96)

Někdy srbskému slovesu s předložkou *na+akuz.* odpovídá v češtině předložka *k+dativ.*

Sloveso: *pozivati na* = *vyzývat k*

• *Evo... teatralnim gestom predavača pokaže Firsov, pozivajući na punu pažnju.* (Pantić, s. 55)

• *...teatrálním gestem přednášejícího Firsov vyzve k maximální pozornosti.*

Sloveso: *terati na šta* = *nutit k čemu/ naterati koga na što* = *donutit, dohnat koho k čemu*

• *...i da ću otkriti sramne spletkaroše koji stoje iza svega toga i naterati ih na priznanje.* (Kiš-Bašta, s. 87)

• *...odhalím hanebné pleticháře, kteří za tím vším stojí, a donutím je k doznání.* (překlad D. K., s. 169)

4.4 PŘEDLOŽKA *protiv/ proti*

Zatímco česká předložka *proti* se pojí s dativem, její srbský ekvivalent *protiv* se pojí s genitivem.

• *Zna se da se tokom 1920. borio protiv nepokornih i despotskih emira u Turkestanu...* (Kiš-Grobnica, s. 99)

- *V roce 1920 bojoval **proti vzpurným emírům** v Turkestanu... (překlad D. N., s. 65)*

4.5 PŘEDLOŽKA *zbog/ radi/ kvůli*

Srbské předložky *zbog/ radi* se pojí s genitivem, mají význam příčiny. V češtině jim odpovídá předložka *kvůli*, která se pojí s dativem.

- *...jer bolje je da strada takozvana istina jednog jedinog čoveka, jednog sićušnog organizma, nego da se **zbog njega** dovedu u pitanje viši principi i interesi. (Kiš-Grobnica, s. 111)*

• *...raději ať utrpí takzvaná pravda jednoho člověka, jednoho malinkatého lidského organismu, než aby **kvůli človíčkovi** někdo zapochyboval o samospasitelnosti dogmatu a státních zájmů. (překlad D. N., s. 72)*

- *Skandali na švedskom dvoru dogadjali su se **radi mene**... (Kiš-Bašta, s. 64)*

- *Skandály u švédského dvora se dály **kvůli mně**... (překlad D. K., s. 148)*

5. ZÁVĚR

Bylo ukázáno, že pole použití dativu není v obou jazycích totožné. V některých případech totiž v jednom jazyce v dané konstrukci použijeme dativ a v druhém tentýž význam vyjádříme jiným pádem. Vysvětlení, proč tomu tak je, se opíralo především o význam slov a kontext, protože dativ je považován primárně za pád sémantický.

Konfrontativní analýza užití dativu ve funkci slovesných doplňků v srbské a české, ukázala shody i rozdíly. Pozornost se upínala především k rozdílu. Jazykový materiál ukázal, že srbskému dativnímu slovesnému doplňku může odpovídat jiný pád, nebo jiná předložková fráze a naopak, českému dativnímu slovesnému doplňku může odpovídat jiný pád v srbské nebo jiná předložková fráze. Také jsem se dotkl vývojové tendence v obou jazycích - procesu záměny dativu jiným pádem - akuzativem. Bylo ukázáno, že tento proces se více projevuje v srbské než v české. Tento proces považuje Gortan-Premk (1971) za jednu z charakteristických vlastností srbského jazyka.

Kontrastivní analýze byl podroben i dativ adnominální. U deverbálních substantiv je rozdíl motivován rozdíly ve valenci základových sloves. Substantiva, která vyjadřují různé pocity vůči někomu, se v české pojí s předložkou *k+dativ*. V srbské je tato konstrukce archaická a je nahrazena konstrukcí *prema+dativ*.

Porovnávání dvou příbuzných jazyků české a srbské ukázalo rozdíly v používání a rozvoji konstrukcí s dativem subjektivním. Použití dativu subjektivního závisí na typu konstrukce a jejím významu. Z uvedených příkladů bylo vidět, že použití dativu subjektivního v srbské je mnohem větší než v české. Pro západoslovanské jazyky je totiž obecně typické šíření konstrukcí s nominativem.

Tento rozdíl se odráží i v gramatickém popisu jazyka, zatímco v srbské je dativ subjektivní gramatická kategorie, v české to tak není.

Na základě příkladů především ze srbské literatury jsem se také snažil ukázat rozdíly v užívání některých typů dativu volného v české a srbské. Petr Piřha (1971, 1992) ve svých studiích vyvrací existenci dativu posesivního v české. V české se hovoří pouze o implikaci posesivnosti v daném kontextu. Jiná situace je v srbské.

Dativ posesivní tady existuje, běžně se používá. Ale i v srbsštině změna kontextu může změnit dativ posesivní v jiný typ. Právě rozdíly mezi srbsštinou a češtinou jsou důkazem existence (resp. neexistence) dativu posesivního v těchto konstrukcích.

V srbsštině je možné, aby dativ posesivní byl přítomen v neslovesné konstrukci, protože je přívlastkem jména. Dativ s významem posesivním najdeme i větách s přísudky *být*, *mít* a s přísudky jmennými se sponou *být*. Něco takového není v dnešní češtině obvyklé, i když pohled do minulosti ukazuje, že tomu tak vždy nebylo.

V dnešní syntaxi je tendence chápat dativ jako formálněsyntakticky nezapojený člen. Snažil jsem se ukázat, že jeho vztah ke slovesu ale není v češtině zcela volný. Tam, kde je tento vztah volný, není možné dativ použít, nebo se dativ stává volným etickým nebo zřetelovým dativem. V srbsštině je naopak možné uvažovat o vztahu dativu posesivního ke jménu.

Příklady ze srbského románu *Prolom* ukázaly, že tzv. dativ etický je v srbsštině součástí pouze hovorového vyjadřování a má velký významový rozsah. Překladem těchto příkladů do češtiny bylo ukázáno, že v češtině se používá dativ etický méně, volí se jiné kontaktní prostředky.

Konstrukcím s předložkou *k+dativ*, které jsou v češtině frekventované, jsou ekvivalentní v srbsštině různé konstrukce: *k+dativ*, *prema+dativ*, *bezpředložkový dativ*, *genitiv* a *akuzativ s předložkami*. Výběr závisí především na dané konstrukci, často na daném slovese. Ve spojení se slovesy pohybu, která vyžadují doplnění směru, je často české konstrukci *k+dativ* v srbsštině ekvivalentní dativ bez předložky. V češtině je ale v takových případech předložka *k* obligatorní.

Širší škála jazykových prostředků umožňuje uživatelům jazyka vyjádřit se explicitněji. V některých případech si konstrukce *k+dativ*, *prema+dativ* a *dativ bez předložky* konkurují. Lj. Milinković (1988) uvádí, že použití předložky *k+dativ* je v daných případech archaické: „(...) u srpskohrvatskom jeziku su (...) primeri dopuna u dativu sa predlogom *k* svedeni na usamljene i arhaične slučajeve.“ (Lj. Milinković 1988, s. 39).

Na základě příkladů především ze srbské literatury, která vyšla po roce 1945, jsem popisoval rozdíly v používání dativ mezi srbsštinou a češtinou. Seznam rozdílů

nemůže být na základě materiálu úplný, ale domnívám se, že hlavní rozdíly v používání dativu v obou jazycích jsem v této práci popsal.

Analýza, ke které jsem došel, by měla posloužit především praktickým účelům, tzn. výuce srbštiny jakožto cizího, ale příbuzného jazyka a překládání ze srbštiny do češtiny.

6. SEZNAM ZKRATEK JMEN PŘEKLADATELŮ POUŽITÝCH UKÁZEK

D. K. = Dušan Karpatský

D. N. = Daniela Novotná

J. F. = Jiří Fiedler

M. N. = Milada Nedvědová

N. K. = Nikola Kršić

7. POUŽITÁ ODBORNÁ LITERATURA:

- Čechová, M. a kol.: Čeština - řeč a jazyk. Praha 2000.
- Ćorić, B.: Srpskohrvatski jezik za strance 1. Beograd 1985.
- Gebauer, J.: Příruční mluvnice jazyka českého. Praha 1925.
- Gortan-Premk, D.: Akuzativne sintagme bez predloga u srpskohrvatskom jeziku. Beograd 1971.
- Encyklopedický slovník češtiny. Praha 2002.
- Katičić, R.: Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Zagreb 1986.
- Kopečný, F.: Základy české skladby. Praha 1962.
- Macháčková, E.: Je posesivní dativ volný, nebo vázaný?. SaS 53, 1992, 185 - 192.
- Milinković, Lj.: Dativ u savremenom ruskom i srpskohrvatskom jeziku. Beograd 1988.
- Milinković, Lj.: Posesivni dativ u savremenom srpskohrvatskom i ruskom jeziku. Zbornik Matice srpske za Filologiju i lingvistiku, 1987, 133 - 143.
- Mrazović, P. - Vukadinović, Z.: Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance. Novi Sad 1990.
- Piřha, P.: Existuje dativ posesivní? SaS 32, 1971, 301 - 312.
- Piřha, P.: On the Case Frames of Nouns. In: Prague Studies in Mathematical Linguistics. Praha 1981.
- Piřha, P.: Posesivní vztah v češtině. Praha 1992.
- Poldauf, I.: Místo dativu ve výstavbě věty. AUC - SlavPrag 4, 1962, 335 - 345.
- Poldauf, I.: Třetí syntaktická rovina, Philologica Pragensia 6, 1963, 134 - 146.
- Srbocharvátsko český slovník. Praha 1982.
- Stanojčić, Ž. - Popović, Lj.: Gramatika srpskoga jezika. Beograd 2000.
- Stevanović, M.: Rekcije glagola i oblici njihove dopune. Naš jezik XII, 1962, 1-11.
- Stevanović, M.: Savremeni srpskohrvatski jezik II. Beograd 1986.
- Trávníček, F.: Historická mluvnice česká III. Praha 1962.
- Trávníček, F.: Mluvnice spisovné češtiny II. Praha 1949.

8. JAZYKOVÝ MATERIÁL

Ćopić, B.: Prolom. Beograd 1964.

Ćosić, B.: Priče o zanatima. Beograd 1966.

Kapor, M.: Foliranti. Zagreb 1975.

Kiš, D.: Bašta, pepeo. Beograd 1972.

Kiš, D.: Zahrada, popel. Překlad D. Karpatský. Praha 2000.

Kiš, D.: Grobnica za Borisa Davidovića. Beograd 1995.

Kiš, D.: Hrobka pro Borise Davidoviče. Překlad D. Novotná. Mnichov 1988.

Kiš, D.: Hrobka pro Borise Davodiviče. Překlad D. Karpatský - M. Nedvědová. Praha 1995.

Korpus srbského jazyka.

Kundera, M.: Žert. Praha 1968.

Kundera, M.: Šala. Překlad N. Kršić. Zagreb 1982.

Pantić, M.: Ako je to ljubav. Beograd 2003.

Pekić, B.: Odbrana i poslednji dani. Beograd 1977.

Pekić, B.: Obhajoba a poslední dny. Překlad J. Fiedler. Praha 1983.

Petrović, G.: Opsada crkve Svetog Spasa. Beograd 2002.

Petrović, G.: Sve što znam o vremenu. Beograd 2003.

Savić, M.: Bugarska baraka. Beograd 1990.

Selenić, S.: Očevi i oci. Beograd 1985.

Selimović, M.: Derviš i smrt. Beograd 1982.

Selimović, M.: Derviš a smrt. Překlad D. Karpatský. Praha 1969.